

Oktober 2009, 18. årg, nr. 3

NATUR vejleder

Tema:
Svampe

Naturvejlederforeningen i Danmark

Naturvejlederforeningen i Danmark er et fagligt forum for naturvejledere og naturskolepersonale samt andre der interesserer sig for naturvejledning med henblik på spredning af erfaring og information om naturvejledning.

Det overordnede mål er at fremme og opmuntre til naturskolevirksomhed og naturvejledning på et højt kvalitetsniveau samt at arbejde på, at alle sikres mulighed for naturoplevelser og friluftsliv.

Naturvejlederforeningen er ikke en egentlig fagforening - dertil har naturvejlederne for mange forskellige arbejdsgivere og ansættelsesforhold samt mange forskellige former for uddannelse.

Medlemsbladet NATURvejleder

Foreningen udgiver bladet NATURvejleder, som udkommer 4 gange årligt. Bladet indeholder artikler og temastof om naturformidling, debat, nyheder og »Tips og Tricks«, der er relevante for naturvejledere i hverdagen. Redaktionen forsøger at opsnuse, hvad der foregår på naturformidlingsområdet rundt om i landet og give det videre til medlemmerne via bladet. Derudover bringer bladet nyt fra de regionale netværk af naturvejledere og naturformidlere samt nyt fra Fællessekretariatet for naturvejledning, dvs. Friluftsrådet og Skov- og Naturstyrelsen.

Naturvejledernes årskonference

Årskonferencen er det årlige samlingspunkt for naturvejledere i Danmark.

Hver årskonference har sit eget tema, og arrangeres på skift mellem de regionale netværk af naturvejledere.

Årskonferencen 2010
afholdes 21.-23. april
på FDF Friluftscenter Sletten

Naturvejlederforeningens generalforsamling afvikles i forbindelse med årskonferencen. Her kan du få direkte indflydelse på foreningens arbejde og fremtid.

Naturvejlederforeningens
web-adresse er:
www.natur-vejleder.dk

På foreningens hjemmeside er der oplysninger om foreningens mål og virke samt links til naturvejledere og naturskoler i Danmark. Hjemmesiden har desuden en oversigt over kurser, der udbydes af naturvejledere.

NATURVEJLEDERFORENINGEN I DANMARK

v/ Dorrit Hansen, Bøgevang 27, 2830 Virum
Foreningens e-post: ugler@natur-vejleder.dk

Bestyrelsen:

Dorrit Hansen (formand)
Tim Holmegård Krat
Allan Winther
Marianne Hald
Arne Bondo-Andersen
Mads Christensen
Tomas B. Vilstrup
Jeppe Bjerghuis
Rikke Laustsen

dorrit.hansen@skolekom.dk 2125 7138
tim@naturformidling.dk 3584 0107
aw@fvc.dk 6532 4200
maha2@mariagerfjord.dk 2333 5038
arne1864@bbsyd.dk 7467 1164
madsc@odense.dk 3052 5641
naturvejleder@fdf.dk 8684 5759
jeppebjerghuis@gmail.com 2225 5089
rikke_laustsen@hotmail.com 3929 7206

Kasse og regnskab:

Tim Holmgård Krat
Lillevangsparken 16, 2670 Greve
(Husk at skrive dit medlems- eller abonnementsnummer når du betaler, især vigtigt ved homebanking)

Medlemsskab og adresseændring:

Kontakt redaktøren
Lars Stubkjær Nielsen på tlf. 4435 0035
eller på e-post: lsn@sns.dk

Svampene er populære

Svampene har alt det, der skal til for at være interessante som formidlingsobjekter:

- Der er nogle, der er giftige, og nogle, der kan spises...
- Man kan selv gå på jagt efter dem og være heldig at finde nogle af de gode...
- Alle kender en svamp - og alligevel er de kun de færreste, der rigtig kan kende forskel på dem...
- Nogle af svampene er flotte og dekorative, mens andre stinker og er mærkelige...
- Svampene dukker op alle mulige steder - lige pludselig er de der, og kort efter er de væk igen...

Derfor er det ikke så mærkeligt at svampetur og formidling af svampe er en rigtig naturvejleder klassiker. Det er nok de fleste naturvejledere, der har oplevet, at folk er kommet med en kurv fuld svampe med den klare forventning, at en naturvejleder i hvert fald kan hjælpe dem med at få identificeret de gode spisesvampe, der måtte være i kurven. Og faktisk er parate til at lægge deres liv i hænderne på naturvejlederen - i forventning om, at han/hun er deres garanti for, at der ikke sniger sig en dødelig giftig svamp med i svampestuvningen.

Mange naturvejledere har sikkert en eller anden form for svampe-formidling på repertoire her i løbet af efteråret, og vi har derfor valgt at sætte fokus på svampene i vores efterårsnummer af NATURvejleder.

Temanummeret om svampe falder godt i tråd med, at Foreningen til Svampekundskabens Fremme netop her i efteråret har sat fokus på svampene med igangsættelsen af kampagnen omkring Danmarks Svampeatlas, hvor naturvejlederne er blevet bedt om at være med til at udbrede kendskabet til undersøgelsen.

Vi har til temanummeret prøvet at samle forskellige eksempler på formidling af svampe - på flere niveauer. Vi har haft den glædelige oplevelse, at der til dette nummer er kommet udsædvanlig mange bidrag/artikler uden at vi som redaktører har været ude og bede om dem. Temaet har åbenbart ramt ned i et emne, hvor mange naturvejledere har nogle erfaringer, de gerne vil dele - og det er jo rigtig dejligt...

Så glæd jer til et temanummer, hvor mange har bidraget med formidlingserfaring, og hvor vi også har fået en masse praktisk stof, som vi kan give videre til alle læserne.

Med håbet om en god svampesæson

Anja Hørnell & Finn Lillethorup

temareaktører

Dette temanummer om svampe lægger ud med en beskrivelse af den helt klassiske svampetur...

...side 6

Foreningen til svampekundskabens fremme har lige fejret sin 103 års fødselsdag...

...side 16

Svampedyret Badhamia er her igang med at æde en svamp (Sildig epaulethat). Bjørli giver mange eksempler på disse mærkelige dyr...

...side 22

Svampene er populære 3

Redaktionens leder

Den klassiske svampetur 6

Finn Lillethorup viser svampeturen "My way"

Svampeturen på en anden måde 9

Bo Storm hyrer en kok og drager til skovs med kun 35 deltagere

Svampe og levested 10

Jan Kjærgaard undersøger sammenhæng mellem svamp og levested

Svampeture med mindre børn. Ka´man det ? 12

"Ja jeg gør det i hvert fald" siger Henrik Hansen

Foreningen til Svampekundskabens Fremme 16

Foreningen blev stiftet 1. oktober 1905.

I dag en forening for både begyndere og nørder - afholder diplomprøve

Danmarks Svampeatlas 18

Vi fik et brev om en opfordring til at være med....

Hvad sker der i svampeverden lige nu ? 19

Interview med lektorerne Ulrik Søchting og Thomas Læssøe

Biologisk Institut ved Københavns universitet.

Forgiftet af Svampe ? 21

Hvis uheldet er ude - Ring til giftlinien på 82 12 12 12

Hvad enhver naturvejleder bør vide om SVAMPEDYR 22

Bjørli Lehrmann fortæller historien om disse mærkelige dyr

Eddikemor 25

Camilla Plum giver opskriften på hvordan alkohol omdannes til eddike

NATURvejleder udgives af
NATURVEJLEDERFORENINGEN I DANMARK

Naturvejlederforeningen på Internettet:
www.natur-vejleder.dk

Redaktionens postadresse er:

Lars Stubkjær Nielsen
Fiskebæk Naturskole
Frederiksborgvej 103A
3500 Værløse

Redaktionens e-post, fax og tlf.:

lsn@sns.dk
Tlf. 44 35 00 35
Fax. 44 35 00 36

Tips&Tricks redaktion:

Dorrit Hansen
E-mail: dorrit.hansen@skolekom.dk

Redaktion:

Stella Blichfeldt; stb@sns.dk
Anne Johannisson; ajo@sns.dk
Ulla Didriksen; ud@zoo.dk
Anja Hørnell; anjanatur@gmail.com
Dorrit Hansen; dorrit.hansen@skolekom.dk
Kari Hald; karh@vordingborg.dk
Allan Gudio Nielsen; allan.nielsen@dof.dk
Finn Lillethorup; finli@vejle.dk
Allan Winther; aw@fvc.dk
Lars Stubkjær Nielsen (ansh); lsn@sns.dk

Optændt af svampe ... 26

Tøndersvamp – del af fyrtøjet fra stenalder til H.C. Andersen

Rød Fluesvamp og vikingernes bersærkerang ... 28

En sejlivet myte har gennem århundreder berettet om de vilde vikinger, der...

En svampet historie ... 29

På det høje slot Heksering sad kejserfluesvampen på sin trone lavet af elfbenbensneglehat pyntet med blå og røde amethysthatte

Hvad er en svamp ? ... 30

"En svamp er en heterotrof organisme med pladeformede cristae, AAA-lysinsyntesevej og kitin i cellevæggene."

Tips & Tricks Denne gang på siderne 32-35
Tips & Tricks
med gode ideer til dig...

Det årlige samemarked i Jokkmokk ... 36

Bo Storm har været på marked i Lapland og nåede også et par museumsbesøg

Formandens leder ... 42

Her er din bestyrelse ... 43

Nyt fra Bestyrelsen ... 44

Meddelelser fra bestyrelsen

Nyt fra Fællessekretariatet ... 46

Meddelelser og nyttig information fra Fællessekretariatet for Naturvejledning

Landet rundt ... 48

Lokalnyt fra alle regionerne - følg med...

Rejsekildring fra samemarked og museumsbesøg i Lapland...

...side 30

Årskonference 2010

Planlægningsgruppen vil meget gerne høre fra DIG. De mangler indlæg til Udviklingsmessen. De svenske naturvejledere som deltager i konferencen har allerede budt ind med mange workshops...

...side 44

Nye medarbejdere i SNS og FR.

Pernille Vesterlørke har været med på sidelinjen i Annegretes arbejde med naturvejlederordningen de sidste par år og skal nu til at have sine egne opgaver i Fællessekretariatet.

Jørgen Thorsø Pedersen er nyansat i Friluftsrådet. Han skal arbejde som naturvejleder-koordinator halvdelen af tiden og som tipskonsulent i den anden halvdel...

...side 46

NATURvejleder udkommer:

Marts (med deadline: 1/1)
Maj (med deadline: 1/3)
Oktober (med deadline: 15/8)
December (med deadline: 1/10)

Artikler til optagelse i bladet:

Artikler modtages som e-post.
Se skrivevejledning på foreningens hjemmeside:
www.natur-vejleder.dk

Kommende temaer:

Dec: Didaktik - temared. er Dorrit og Stella
Mar: endnu ikke fastlagt
Juni: endnu ikke fastlagt
Okt: endnu ikke fastlagt

Temaredaktører for dette nummer:

Anja Hørnell og Finn Lillethorup

Opsætning/Layout: Lars Stubkjær Nielsen

Forside-foto:

Finn Lillethorup

Copyright:

Gengivelser fra bladet er tilladt med kildeangivelse.

NATURvejleder er Svanemærket

Oplag: 700 ex. på gallerie art silk-papir
Tryk: From Grafisk, Kolding

De fleste naturvejledere har den på programmet et par gange i løbet af efteråret: Svampeturen. Derfor er det måske overflødigt at fortælle om den, men jeg vover alligevel pelsen. Sådan laver jeg svampeturen...

Af Finn Lillethorup, naturvejleder og media-koordinator i Økolariet, Vejle.

Den klassiske svampetur

My way...

Svampeturen annonceres som et arrangement, hvor det handler om at komme ud og lære at samle spisesvampe. Turen annonceres som et arrangement for nybegyndere, dvs. jeg forventer ikke, at deltaerne nødvendigvis har nogle forhåndskendskaber.

Selv om turen handler om at lære at bestemme og samle nogle sikre spisesvampe, så er det ikke min eneste mission med turen. På den skjulte del af dagsordenen har jeg punkter som:

- folk skal sendes ud på egen hånd i skoven med fokus på svampe - og de skal derigennem få øjnene op for, hvor mange forskellige slags svampe, der findes.
- deltagerne skal lære at kunne identificere en rørhat og lære, hvordan man kan afgøre om det er en spiselig rørhat.
- deltagerne skal kende svampenes rolle som nedbrydere
- deltagerne skal lære om svampens livscyklus; hyfer, sporer m.m.
- deltagerne skal lære om mykorrhizadannere og symbiose med træer.
- deltagerne skal opnå respekt for giftige svampe og lære at genkende de giftigste fluesvampe.
- deltagerne skal lære at håndtere svampe.

Det er mange punkter til en tur, men det er alligevel det jeg går efter som udgangspunkt.

Hvor og hvornår skal turen holdes?

Det er altid lidt af et lotteri at annoncere en svampetur, fordi det er meget usikkert hvornår svampesæsonen starter, og hvor mange svampe, der i det hele taget dukker op i den pågældende sæson.

Jeg har været ude for at holde en svampetur, hvor vi praktisk taget ikke fandt nogle svampe. Men også været ude for ture, hvor deltagerne hver især har kunnet få flere kilo gode spisesvampe med hjem - vel at mærke på den samme lokalitet, bare i to forskellige sæsoner.

Når det handler om at samle svampe, så foretrækker jeg at lave turene i en statsskov. Svampeture en netop en aktivitet, hvor det er tvingende nødvendigt at kunne forlade vej og sti, og det kan jeg med god samvittighed fortælle folk, at de må i statsskoven.

Jeg har ind imellem afholdt svampeture i private plantager - efter at have indhentet tilladelse til det - men det har flere gange givet problemer senere, hvor folk har henvist til at de har været med naturvejlederen på tur, og derfor mener, at de også efterfølgende bare kan gå

rundt selv på de samme lokaliteter. jeg har derfor lært, at det er meget vigtigt at understrege, hvordan adgangsreglerne er.

Jeg plejer at lægge svampeturene i midten af september, det har jeg erfaring for er det sikreste, i hvert fald i mit arbejdsområde. Men svampesæsonen er meget variabel og den kan sagtens ligge en måned forskudt til enten den ene eller den anden side. Og afslutningen af sæsonen, ja, den afhænger af den første nattefrost. I de midtjyske plantager kan vi meget nemt få den første nattefrost sidst i september eller først i oktober - og så slutter festen. Så det med at planlægge svampeture i efterårsferien, hvor folk har tid og gerne vil ud, tjaa, det tør jeg ikke!

Svampetur med fast base

Min svampetur er bygget op omkring en base. Jeg tager folk med ind til et nøje udvalgt sted i skoven, gerne ved en korsvej, hvor jeg så etablerer en base ved at brede et par lagner ud på skovbunden lige ved skovvejen. Ideen med base er at lave et fikspunkt, som folk let kan finde tilbage til - og som de fx kan se fra de skovveje, der mødes i vejkrydset.

Med udgangspunkt i denne base sender jeg så folk ud på egen hånd for at lede efter svampe. Det vil sige før jeg sender dem afsted får de en lille lektion, der indeholder nogle af de punkter, som jeg har på dagsordenen.

Som introduktion til deres tur på egen hånd præsenterer jeg dem for nogle svampe, som jeg har medbragt til formålet. Jeg lærer deltagerne at kende forskel på lamelsvampe og rørhatte, og hvis der er kantareller, tragtkantareller eller tropetsvampe på lokaliteten, så bliver de også introduceret til dem.

Inden deltagerne sendes afsted får de en introduktion til, hvordan man vurderer, om en spisesvamp er velegnet til at spise, dvs. om den er frisk og fast og om den er fri for skimmel og orm, og endelig så introduceres de til, hvordan man renser sine spisesvampe allerede mens man samler dem.

Efter denne introduktion bliver de sendt afsted med to hovedmissioner:

De skal finde rørhatte og samle dem, hvis de er i god stand. Og så skal de desuden prøve at samle andre typer svam-

pe, ikke i mængder, men blot et enkelt eksemplar af hver ny slags, de støder på.

Og så bliver de ellers sendt afsted, og får at vide, at jeg gerne vil se dem og deres svampe igen om 45 minutter. Og at de er velkomne til at komme og konsultere med løbende, hvis de har nogle spørgsmål eller ting de vil aflevere til den svampeudstilling, som jeg så vil gå i gang med at opbygge på basen.

Svampeudstillingen

Mens folk samler svampe rundt i skoven på egen hånd, begynder jeg på at opbygge en lille udstilling med de svampe, som folk kommer med løbende, suppleret med det jeg selv har med i kurven.

Forud for en svampetur har jeg typisk selv været ude en times tid for at skaffe et repræsentativt udvalg af lokalitetens svampe, samt de svampe, jeg skal bruge til introduktionen i starten af arrangementet.

Svampeudstillingen arrangeres på de to lagner, som jeg har lagt ud på jorden langs skovvejen. Udstillingen opbygges på små paptallerkener (de små firkantede pølsebakker er de billigste).

Jeg skriver navene på svampene på paptallerkenen med en spritpen og lægger så svampene tilrette på tallerkenen. Derefter er det nemt at flytte rundt på svampene (tallerkenerne) så de kan grupperes efter fx spisesvampe, giftsvampe, forvekslingsmuligheder, mykorrhiza-dannere eller hvad man nu gerne lige vil lave en præsentation af.

Svampekøkkenet

I forbindelse med de fleste svampeture serverer jeg også gerne en lille smagsprøve ved turens afslutning. Jeg lancerer det som et tilbud for dem, der har lyst,

Min bedste svampebog:
Jeg har fundet mange gode ideer
og tips i bogen "Svampeaturen" af
Görel Kristina Näslund, Skarv
1995. Bogen kan desværre ikke
købes længere, men prøv at låne
den på biblioteket...

og dem, der ikke har lyst kan så sige tak for i dag og tage hjem.

Men for at kunne lave smagsprøver, skal der etableres et lille effektivt køkken i skoven. Det gør jeg også umiddelbart efter at folk er sendt ud på egen hånd, så det hele er klart, når deltagerne vender tilbage med deres kurve.

Køkkenet etableres lidt væk fra udstillingen, så der er plads til folk omkring udstillingen. Køkkenet består af et lagen, der er bredt ud samt af en plastikdug (bagsiden af en bestemmelsesdug) og så af to trangia-komfurer (med mindre, der er et bålsted, der kan benyttes).

Lagenet skal bruges til at gennemgå og sortere folks savmpe på. På plastikdugen placeres fire skærebrædder og urteknive, så der på den måde laves et lille værksted, hvor der kan snittes svampe.

Stormkøkkenerne gøres klar og smør, fløde og franskrød lægges til rette, så det hele er klart.

Naturvejlederen tegner og fortæller

På det aftalte klokkeslet vender folk så tilbage fra skoven med deres svampe - og så bliver der for alvor travlt for naturvejlederen, for nu skal der hurtigt skabes et overblik over de indsamlede svampe og udstillingen skal suppleres med de svampe, som deltagerne har indsamlet.

Det er en lidt kaotisk fase, men folk synes, at det er spændende at prøve, om de kan placere deres egne svampe på det rigtige sted i udstillingen. Den kaotiske fase varer typisk 15-30 minutter, hvorefter der så er ro til at få alle deltagerne placeret rundt omkring udstillingen.

Nu er der så en halv time til at få afleveret de sidste af dagens budskaber. Vi skal se på de rørhatte der er fundet, og på hvilke af dem, der er spiselige, og hvilke der ikke er - og blive sikre på bestemmelseskaraktererne.

Vi kigger på fluesvampe og snakker karakterer og får et par saftige historier om forgiftninger - og snakker andre giftsvampe og om nogle af de oplagte forvekslinger der er blandt svampene.

Så kigger vi på mykorrhiza-dannere og snakker skadelige og nyttige svampe. og afslutningsvis giver jeg et par anbefalinger til god svampelitteratur og til lokaliteter i lokalområdet.

Svampekontrol og smagsprøver

Som afslutning på arrangementet tilbyder jeg at kontrollere de svampe, folk har samlet som spisesvampe. Men det ligger ud over det egentlige arrangement - da mine tre timer er gået. Det er også et ekstra tilbud til deltagerne, at de kan blive og være med til at tilberede en lille svampestuvning, som de så kan smage på.

Det er min erfaring, at mange er trætte efter de tre timer, og jeg afslutter derfor arrangementet officielt allerede nu. Men når jeg så har sagt pænt tak for i dag, sætter jeg mig så tilrette henne ved sorterings-lagenet ved vore "ude"-køkken. Her kommer folk så og lægger deres svampe ud, så vi kan gennemgå dem sammen. Nogle vælger så at tage svampene med sig og sige tak for i dag, men de fleste vælger at donere svampene til vores fælles svampestuvning, og de bliver så for at hjælpe med at gøre den klar.

Svampestuvningen tilberedes ved at uddelegere arbejdsopgaver. Fire til seks personer sættes tio at snitte svampe - de skal lige introduceres til dette, og så kører det.

Et par stykker sættes til at passe stormkøkkenerne. Vi arbejder med gryderne på stormkøkkenerne, det er mere effektivt end stegepanderne.

Princippet er, at der på det ene komfur steges en lille portion svampe ad gangen, så de kan blive stegt hårdt, så vandet fordamper. På det andet komfur samles alle de svitsede svampe og holdes i kog sammen med lidt fløde, ind til det er klart til at blive serveret - det sker løbende.

Efter en lille halv time er svampestuvningen klar i gryderne (hvis der altså var nogle svampe). Jeg plejer så at skære nogle tykke skiver franskrød, hvor man så får en skefuld svampestuvning på. Det er lettere at overskue end at skulle have mug og skeer til alle deltagere - synes jeg.

Det er en god ide at svitse lidt løg sammen med svampestuvningen og det er vigtigt at krydre med salt og peber - jeg bruger krydderglas med indbygget kværn, som folk også kan krydre med efterfølgende.

Det er som regel et kæmpehit at afslutte med denne lille smagsprøve og der er en god stemning mens maden tilberedes, og rotil lige at samle op på nogle spørgsmål undervejs.

Svampetur på en anden måde

Vi kender det alle sammen, i større eller mindre omfang. En offentlig svampetur med op til 150 forventningsfulde mennesker, som alle regner med at kurven bliver fuld af spiselige svampe, og alle regner med at vide alt om svampe på 2 til 3 timer. Har du ikke prøvet det, så være glad...

Jeg har flere gange prøvet det, og har besluttet at det skal være slut på den måde. Ingen får noget ud af dagen, og de fremmødte er blevet mere eller mindre frustrerede over at været med.

Derfor gik jeg i tænkeboks, og kom frem til en anden måde at holde svampetur på.

Svampetur med kok

Jeg startede med at tage kontakt til en kendt kok i Frederikshavn, spurgte om han ville være med til at lave en "Svampelørdag" hvor deltagerne ville komme i skoven og finde spiselige svampe, for bagefter at lave aftensmad i samarbejde med ham.

Han var straks med på ideen.

Derefter tog jeg kontakt med 2 svampekendere, og spurgte om de ville være med, og efter tilsagn var grundlaget til stede.

En "Svampelørdag" hvor vi ville finde spiselige svampe, tilberede dem og sammen få en god oplevelse.

Vi satte dagen på programmet, og med tilmelding. Deltagerne skulle møde klokken 09.00, og spise morgenmad sammen, deles op i 3 hold, et for begyndere, et for mere øvede og et for de meget rutinerede.

Klokken 15, ville kokken komme på aftalt mødested, og så skulle vi gå i gang.

Maks 35 kunne være med, og prisen 200,- kr.

En succes

Jeg var spændt på resultatet, ville der komme nogen eller ej?

Dagen kom, og der var fuldt hus. Alle var glade, jeg snakkede lidt svampe generelt, og fik folk delt op, hvorefter vi gik i gang.

Vi tog rundt i de kommunale skove, og fandt svampe, og omkring klokken 15, kom vi til det aftalte mødested, hvor kokken ventede med et glas kølig hvidvin. Han fortalte om dagens menu: Kantarell toast til forret og blandede svampe med vildtkød og tilbehør. Til slut kagekaffe og drømmekage fra Brovst. Dejlig dag.

Alle var top motiverede, deltog i fællesskab med ballavning, rensning af svampe og alle hyggede sig. Sådan skal det gøres heroppe i Frederikshavn fremover.

Måske en ide for dig? prøv det.

Af Bo Storm, Naturvejleder, Park og Vej, Frederikshavn Kommune

Svampe og levested

På en svampetur for Beder Gartnerskole sidst i oktober arbejdede vi med svampe og deres levested.

Vi lavede derfor en undersøgelse af typiske svampe fra 3 typer skov:

- bøg på mor
- nåleskov på mor
- blandskov på muld

Hver deltager blev bedt om, at samle fem forskellige svampe i et skovstykke.

Da der var 18 deltagere fik vi således fra hver lokalitet indsamlet ca. 90 svampe.

Svampene samlede vi og sorterede i arter på en voksdug. Naturligvis var der arter som vi ikke umiddelbart kunne artsbestemme. Da tiden var begrænset valgte vi her ikke at gå i dybden med artsbestemmelse men blot acceptere at der var arter kun henført til gruppe.

Det fandt vi (ud af)

Ud fra indsamlingen kunne vi se flere ting.

Nogle bestemte arter blev samlet i stort antal på en lokalitet. Det kan enten være fordi de er iøjnefaldende, eller fordi de er helt typiske for den skovtype.

I bøgeskove på mor er det således tydeligt at stor løgbruskhat, dråbepletet mælkehat, lille giftskørhat og horngrå fladhat er talrige.

Løgbruskhat vokser netop på døde halvt begravede bøgegrene. Lille giftskørhat og dråbepletet mælkehat danner svamperod med løvtræer og mælkehatten specifikt med bøg. Horngrå fladhat er nedbryder i skovbunden generelt og er nok talrig netop fordi der i oktober begynder at ligge et tykt lag nedfaldene blade.

I nåleskoven fandt vi okkergul skørhat som Mycorrhizadanner, honningsvampe på dødt træ, og huesvampe og hekseæg som generelle nedbrydere.

Nogle arter er fælles men først og fremmest ses tydelig forskel på de to skovtyper.

Forskellen bliver endnu større når vi går over til muldbunden, hvor rigtig mange nye arter samtidig dukker op.

Vi var ude sidst i oktober. Det er sandsynligt at et andet tidspunkt eller andre steder ville give et andet resultat, men der er nok ikke tvivl om, at der stadig ville være tydelige forskelle at se i svampefloret. Fx ville en tidligere indsamling sandsynligvis give flere Mychorriza svampe og til gengæld færre nedbrydere.

Det viser undersøgelsen

Aktiviteten kan givet bruges for de fleste grupper der skal ud og samle svampe.

Den giver flere gode resultater:

- Man ser at svampe og levested hører sammen.
- Man lærer de mest almindelige og typiske svampe at kende.
- Man ser variationen i svampe og ser at en del kan være vanskelige at bestemme.
- Man ser variationen i den enkelte art. Når der kan optræde 22 horngrå fladhat er det netop fordi folk faktisk troede det var forskellige arter.

Erfaringer med aktiviteten

Jeg har brugt aktiviteten flere gange og har generelt haft god held med den, især hvor det drejer sig om grupper der ikke er for store, og hvor der i forvejen var en vis motivation.

Af Jan Kjærgaard, naturvejleder
Skov og Naturstyrelsen,
Søhøjlandet

Art	Levevis	Bøgeskov-morbund	Granskov-morbund	Blandskov muld
Blodslørhat	M	1		
Slørhat 5 spp.	M	2,2		1,2,5
Lille løgbruskhat	V	1		
Stor løgbruskhat	V	10		
Nålebruskhat	N	-	1	
Bruskhat sp.	N		6	
Horngrå fladhat	N	22	3	
Spanskgrøn bredblad	N	1		
Skær huesvamp	N		1	
Rødægget huesvamp	N		2	
Huesvamp 8 spp.	N	1,1,3,1	3 spp -14 stk	1
Toppet huesvamp	V	-	-	2
Dråbepletet mælkehat	M	14	1(nær randen)	
Hjelmhat 2 spp.	N	1	-	1
Rød ametysthat	M	-	-	1
Violet ametysthat	M	11	1	
Okkergul skørhat	M	2	17	1
Stinkende skørhat	M	1		
Lille giftskørhat	M	18	1 (nær randen)	1
Sortrød skørhat	M	-	-	5
Honningsvamp	S-V	1	7	4
Lærkerørhat	M	-	-	1
Rødsprukken rørhat	M	1	3	1
Brunstokket rørhat	M		4	
Rørhat, rådden	M	2		
Birkeporesvamp	S-V	1		
Fyrresvamp	S-V	1		
Knippesvovlhat	V	3	4	3
Gransvovlhat	V	-	2	
Bestøvlet fladhat	N	-	3 (1 usikker)	-
Okkergul grynhat	?	-	2	
Rosa grynhat	?	-	1	
Orange kantarel	M	-	3	
Lerbrun tåresvamp	M	-	1	
Rød Fluesvamp	M	-	-	3
Kugleknoldet fluesv.	M	-	-	1
Alm. Netbladhat	M	-	-	1
Violet hekseringshat	N	-	-	3
Pælerodshat	M	-	-	1
Glimmer blækhat	V	-	-	2
Ridderhat sp.	M	-	-	2
Muse ridderhat	M	-	-	5
Ringridderhat	M	-	-	3
Bægertragthat	N	-	-	13
Tåge tragthat	N	-	-	2
Sødtduftende tragthat	N	-	-	3
Anis tragthat	N	-	-	1
Tragthat 5spp.	N		3,1	1,1,1
Rødblåd 2 spp.	?	-	-	2,1
Laset trævlhat	M	-	-	3
Hekseæg, stinksvamp	N	-	8	
Krystal støvbald	N	-	-	1
Koglepighat	V	-	-	2
Køllesvamp sp.	?	-	-	1
Broget læderporesvamp	V	-	-	1
Vinter stilkporesvamp	V	-	-	3
Gyldenlædersvamp	S-V		1	
Bitter kødporesvamp	N	-	1	
Blålig kødporesvamp	V		2	
Guldgaffel	V	-	1	-
Bævresvamp sp.	V	-	-	1
Meldrøjer	S		1	
Kvistlav	L	-	3	
Grenlav	L	-	-	1
Bægerlav	L	1		
Grubet foldhat	?	-	-	1
Grenet stødkølle	V	4	-	1
		25 spp.	29 spp	40 spp.

Tabel :
Indsamling af svampe i forskellige skovtyper. Ulltimø oktober 1997.
18 elever fra Beder gartneriskole samlede hver 5 forskellige svampe i tre typer skov i Silkeborg Sønderkov.

M: Mychorriza – svampe
V: Nedbryder på ved
N: Nedbryder i førne
L: Lavdanner
S: Snylter

Svampeture med mindre børn. Ka´man det?

Af Henrik Hansen, naturvejleder på Naturcenter Ørnereden, Århus Kommune

Ja jeg gør det i hvert fald tit. Det er rigtig spændende og livsbekræftende at komme på svampejagt i skovbunden med en flok småfolk.

En hurtig velkomst hvor jeg deler kurve ud så der er 2 - 4 børn om hver kurv. Hvis de er så gamle at de nogenlunde har lært at læse, så ligger der et eksemplar af Politikens Svampesbog i hver kurv. Hvis børnene er yngre er der kun svampebøger i min og pædagogernes kurve.

Fra starten opfordrer jeg til at der kun kommer én af hver slags svamp i hver kurv. Vi laver også en aftale om at man ikke må gå længere væk end at man kan se nogen af de voksne.

Hvad gør vi med de giftige svampe?

På dette tidspunkt er der ofte nogen der allerede har spurgt: Hvad nu hvis vi finde en giftig svamp? Det må jeg så også skynde mig at afdratisere: "Der findes ingen svampe så giftige at man tager skade af at røre dem. Heller ikke hvis man spiser sin madpakke lige bagefter."

På dette tidspunkt er det ofte de voksne der er de mest bekymrede. Ja jeg har endda oplevet en gruppe fra en børnehave hvor medarbejderne begyndte at trække solide plastikposer over børnenes hænder og arme for at undgå kontakt med det skræmmende, fremmede og ukendte.

Hvis det er en børnehave med børn ned til 3 år siger jeg at vi ikke skal spise nogle af svampene, men vi skal se hvor mange forskellige vi kan finde. I løbet af et kvarters tid i skoven er der fundet rigeligt med svampe til at vi kan samles og kigge på nogen af dem. Ofte har begejstringen overmandet ungerne, så der er store håndfulde af hver art i kurven.

Vi sorterer og laver udstilling

Så hæver jeg en venlig pegfinger og påpeger at sådan en gang svampemos er meget svær at sortere. Så får vi en lille snak om at svampe udvikler sig og ændrer udseende med alderen. Jeg fortæller lidt om svampesporer med reference til planternes frø, og jeg finder nogle pinde eller blade med synlige mycelietråde på. Derefter går den vilde jagt igen med at finde flere forskellige svampe.

Vi slutter turen med børnehaven med at lave en lille spontan udstilling med en enkelt svamp af hver eneste art der er fundet. Jeg gennemgår kurvene efter nye arter som ikke allerede er med og alle håber selvfølgelig at de også kan bidrage med noget nyt. Det kan de som regel. Og ellers kan jeg altid finde nogle eksemplarer der er pænere end dem der allerede er lagt op i rækkerne.

Sjovt nok vil børnene gerne have navne på alle svampene. Jeg tror det skyldes at rigtig mange svampe har spøjse to- eller treleddede navne der sætter gang i

fantasien: Bredbladet væbnerhat, foranderlig skælhat, hundestinksvamp, hekseringsridderhat, peberrørhat, bare for at nævne nogle der lige falder mig ind. Hvis man leder lidt i litteraturen efter nyere navne kan man virkelig fornemme at svampeforeningens navngivningsudvalg har haft nogle sjove og inspirerende møder hen over årene.

Der er selvfølgelig altid nogle svampe som jeg kun kan grovsortere til familier eller slægter, men hvis jeg vender det lidt psykologisk, så er der jo også prestige i at finde nogle svampe der er så sjældne at naturvejlederen ikke kender dem.

Byg en regnbue med svampene

Hvis vi har tid vil jeg meget gerne lege lidt med svampene. For eksempel er det sjovt at "bygge regnbuer". Jeg starter måske med en rød svamp. Så lægger jeg en mere orange svampe ved siden af, så finder et barn en mere orangegul, én finder en rent gul, der kommer en lysegul, en hvidgul og til sidst en helt hvid. Til den anden side bygger vi på med en mørkerød, en rødviolet en blåviolet, en rent blå, en blågrøn, en mørkegrøn, en

lysegrøn, en gulgrøn, og så ender vi ved den lysegule fra før.

Børnene bliver hurtigt engageret i at finde svampe der passer i rækkefølgen. Tit kan man nå at bygge tre eller fire regnbuer der hænger sammen på forskellige måder, og man skal ikke lade sig hæmme af hvordan rækkefølgen er på himlens egen regnbue. Selv de brune kan give gode farveoplevelser. Har du selv nogensinde tænkt på hvor mange forskellige brune farver der findes?

De større skal lære svampegrupeerne

Hvis det er skolebørn fra de yngre klasser jeg har med på tur lægger jeg mere vægt på at de lærer nogle enkelt svampegrupeer at kende. Rørhatte, skørhatte, mælkehatte, og fluesvampe er nærmest uundgåelige. De skal ikke lære de specifikke arters navne, men vi får snart fastslået hvad der kendetegner de fire grupper. Nogle får hurtigt lært kendetegnene udenad, men andre flakser mere ukoncentreret omkring. De mere omkringfarende kan godt få en masse ud af turen selv om de ikke får fat i så mange faktaoplysninger.

Smag en mælkehat...

Mælkehatterne byder på særligt intense oplevelser, fordi man kan og bør smage på dem. De er kendetegnet ved at være urimeligt svære at detailbestemme, men til gengæld helt ufarlige. Grundreglen er at en mælkehat med hvid eller farvet mælkesaft altid er spiselig hvis den smager mildt. Det er der så kun en mindre del af dem der gør hvorimod andre giver endog meget kraftige smagsoplevelser.

Jeg husker for eksempel en ret irriterende 5. klasse der havde meget svært ved at bevare roen og koncentrationen. De nåede allesammen i løbet af et minut at smage på en olivenbrun mælkehat. De særligt indviede vil vide at den art er længe om at brænde igennem på tungen, men til gengæld holder smagsindtrykket vældigt længe, selv om man ganske spontant spytter ud igen og igen. Efter den oplevelse var der meget mere koncentreret om det som jeg og læreren sagde. Det skulle såmænd ikke undre mig om mange af dem husker episoden endnu 10 år efter.

Find svampenes livsstadier

Skolebørn skal selvfølgelig også høre om svampenes livscyklus med sporer, mycelier, frugtlegemer og igen sporer. Jeg skal også meget gerne finde en eller flere pinde, hvor man i brudflader kan se de mørke spærreflader mellem forskellige svampes mycelier.

Smagsprøver

Hvis læreren er med på det og vi har tid til det, vil jeg gerne slutte med at stege nogle af de spiselige fund. Helst kun nogle få arter, men i så stor mængde at vi kan få smagsprøver af forskellige.

Det er en overraskelse for både voksne og børn at der er så store smagsforskelle, men det opdager man ikke rigtig hvis det hele bliver rodet sammen på en enkelt pande.

Hvis det passer på turen vil jeg gerne lave tilberedningen på naturcenteret. Det er lettere at styre, og så kan jeg vente med oprydningen til børnene er taget afsted igen. Det kan let betyde et kvarter mere til noget mere spændende end oprydning og opvask.

Ved andre lejligheder steger jeg svampene på trangia ude på skovbunden.

Som regel bliver det kun til smagsprøver, for tiden tillader sjældent de helt store kulinariske udfoldelser.

En skoleklasse skal også gerne nå at se en udstilling med alle de fundne arter. Hvis der skal steges svampe sorterer jeg først de spiselige fra til tilberedning, og mens læreren styrer stegningen kan jeg lave udstilling af resten. Der skal selvfølgelig også bruges et eksemplar af hver af de spiselige arter for at gøre udstillingen komplet.

Svampeturen er populær

Generelt er svampeturene meget populære hos både lærere, pædagoger og børn. Der er lidt gys og gru i det med de giftige arter. Der er trolldom og hekseri i historierne bag nogle af navnene. Og så er det elementært spændende at se hvor mange forskellige arter man kan finde. 30 til 60 arter med en skoleklasse er ganske almindeligt i højsæsonen.

Du behøver ikke at være nørd...

Successen er selvfølgelig til dels båret af at jeg har et nogenlunde godt artskenndskab.

Men på den anden side bliver jeg aldrig rigtig skarp til svampebestemmelsen. Dels er det kun en del af året jeg fokuserer på svampene, hvor de rigtige svampenørder bruger hele året på at dygtiggøre sig. Og dels skøjter jeg for tit hen over de finere detaljer når jeg står med en flok begyndere.

Ofte siger jeg noget i retning af "Det er en af de mørkerøde skørhatte, og dem er der 5 almindelige arter af plus et per mere sjældne. Den vil jeg ikke bruge tid på at bestemme nu."

Det får jeg så heller ikke gjort bagefter, for der har jeg måske en anden tur med en anden gruppe. Og de kan også fint leve med en grovsortering af en del af de svært genkendelige.

Svampenes levevis

Man kan inddele svampene i flere grupper efter levevis

Parasitter

snylter på levende dyr og planter, f.eks. ringorm på mennesker og fyr-svamp på bøg. Parasitter skader deres vært, og de kan forårsage store tab i skov- og landbrug. I en del tilfælde dræber parasitten værten og lever videre som saprofyt i den døde vært.

Saprofytter

lever af dødt organisk stof. Det er den største gruppe af svampe. De lever mest i jord eller dødt træ, hvor de udnytter det organiske stof. Hos en del jordlevende saprofytter vokser myceliet regelmæssigt et stykke udad hvert år og dør i midten. Herved dannes hekseringe. Til saprofyterne hører bl.a. champignon og blækhatte.

Mykorrhizadannere (mykorrhiza = svamperod)

samarbejder med træer og nogle urter. Svampens hyfer går i forbindelse med træets rodspidser. De to organismer kan herved udveksle næring. Svampen kan med sit mycelium opsamle vand og salte, som overføres til træet. Træet kan danne sukker og vitaminer, hvorefter nogle overføres til svampen. Dette samliv er nødvendigt for træets trivsel, og mykorrhiza-svampe findes altid nær deres makkertræ. Vigtige svampe her er fluesvampe, rørhatte og skørhatte.

Laver

er svampe de er gået i samarbejde med alger i stedet for træer. Samarbejdet gør at de kan klare sig hvor intet andet kan gro, men de er meget følsomme overfor luftforurening, og kan bruges til at vurdere denne.

Noter til

Svampeturen

Når du plukker svampe så husk:

- ✗ Pluk svampene i en kurv eller en spand. Aldrig i en plasticpose, her mases svampene til ukendelighed.
- ✗ Ukendte svampe, der skal bestemmes, tages hele med hjem. Kendte spise-svampe grovrenses, inden de kommer i kurven.
- ✗ Spis aldrig svampe, du ikke kender.
- ✗ Spis kun friske svampe. Hvis du er i tvivl, så er svampen for gammel.
- ✗ Der findes kun to giftige rørhatte (m. røde nærmundinger). Ellers er rørhatte, skørhatte og mælkehatte med hvid mælk spiselige, når de smager mildt.
- ✗ I øvrigt gælder ingen simple regler for at skelne spiselige og giftige svampe.
- ✗ De farlige giftsvampe smager godt.
- ✗ Lær de giftige svampe at kende.
- ✗ Svampe kan bruges til meget andet end at spise.
- ✗ En svamp og dens levested hænger sammen.

Skov- og Naturstyrelsen
Søhøjlandet
tlf. 86820844

Folder lavet af Jan Kjærgaard

Svampenes bygning

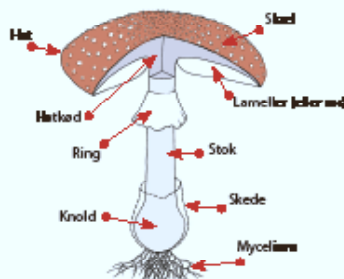
Når man plukker svampe er det kun frugtleget, man tager. Pødderhat-ten hos hatsvampe svarer til blomsten hos planter.

Selve svampen består af fine tråde: Hyfer. Hyferne danner et netværk, et mycelium.

Man regner med, at højst 1/10 af svampen er frugtleget, resten er mycelium. Man har beregnet at der på 1 m² skovbund er ca. 30 km svampehyfer.

Myceliet gennemvokser jorden og omspinder døde planter og dyr og forødelser dem. Vi siger, at det rådner.

Svampene er sammen med bakterier med til at omsætte døde planter og gøre næringen tilgængelig for planter.

Frugtleget er svampens formeringsorgan. Hos hatsvampe består det af en hat og en stok. På hattens underside er der et lag lameller eller rør. Her dannes sporer.

En champignon kan danne 10-20 millioner sporer, der alle kan udvikle et nyt mycelium.

For at bestemme svampene er det vigtigt at bemærke lamellernes farve og evt. sporestavns farve. Man skal se efter, hvordan lamellerne er hæftet til stokken, og endelig er det vigtigt at huske, hvor svampen stod og sammen med hvilke træer.

Hos nogle svampe mangler skede og ring.

Poresvampe har porer lige som rørhatte, men de er seje, ledetrægtige og grov på træ.

Øversigt med kendetegn for væsentlige svampegupper

Nedenfor er nævnt nogle almindelige eller uhyre almindelige svampegupper med beskrivelse af det typiske udseende. Kendetegnene gælder ikke altid og skal kun være en første hjælp til bestemmelse af fundne svampe.

Skørhat Klare farver, hvid-gullige lameller, sprødt kød, lyse sporer.

Mælkehhat Mælk, sprødt kød, ofte tragtformede, brunlige - grå farver.

Almindelig møtledhat Brun, tragtformet som ung med indrullet rand, mørk brune pletter, når lamellerne gnides, brunt sporestøv.

Kantarat Ikke egentlige lameller, men grove ribber.

Orange kantarat Lameller, orange til gul, mest i granskov.

Pighat Hverken lameller eller rør under hatten, men pigge.

Rørhat Rør på underside, ikke seje, 2 giftige (røde nærmundinger)

Fluesvamp Hvide lameller, knold, ring om stok, skæde eller løse skæl på hat (obs. kamfluesvampe mangler ring).

Parasolhat Ligner fluesvamp, men evt. ring sidder løs, og skæl er dele af huthuden der skæller op.

Champignon Farvede lameller, brunt sporestøv, lugt ofte mandelagtig.

Ridderhat Robust byggede svampe, hvide sporer, udrandede lameller, sjældent ring.

Væbnarhat Ligner ridderhat, men lever på træ eller løse pinde.

Huusvamp Spinkle, hul stok, hat ofte klokkeformet, lameller ofte hvide.

Vokshat Små, flotte farver, på overdrev og i græs, hvide sporer.

Bruskhhat Gummiagtig, tåler at knalles sammen, hvide sporer.

Rørhat Sporer sorte, lameller ofte nær trekantede, ring om stok.

Tragthhat Mere eller mindre tragtformet, nedløbende lameller, ofte hekseringe eller rækker. Hvidt sporestøv.

Fludhat Veludviklet svamp, sej trævlet stok, tætte lyse lameller, i flok eller enkeltvis.

Blåhat Sporer sorte, henflydende, ofte klokkeformet, små arter fløde.

Slørhat Kanelbrunt sporestøv, unge har slør fra hat til stok, kan være slimet, brune, gule, violette og røde farver.

Sævelhat Sporer mørke, ofte gulbrune farver, i knipper på træ.

Skælhat Solide svampe, ofte på træ, mere eller mindre skællet, brune sporer.

Foreningen til Svampekundskabens Fremme

Foreningen til Svampekundskabens Fremme blev stiftet den 1. oktober 1905 af en gruppe svampeinteresserede, der gerne ville udbrede kendskabet til at samle vilde svampe i naturen. Indtil anden verdenskrig havde foreningen de fleste år mellem 300 og 400 medlemmer, men herefter begyndte tallet at stige, senest til over 2000 medlemmer efter 100-års jubilæet i 2005.

En populær forening

De fleste af foreningens omkring 10.000 medlemmer gennem årene har meldt sig ind for selv at lære de vigtigste spise- og giftsvampe at kende, og ikke mindst lære hvordan man kan samle svampe uden risiko i den danske natur.

I dag er foreningens aktiviteter imidlertid blevet så populære, at over halvdelen af medlemmerne har været med i mere end 9 år, og mange er blevet så erfarene, at de jævnligt deltager som turledere og instruktører for foreningens nye medlemmer.

Ture for både begyndere og nørder

I mange år var foreningens aktiviteter især knyttet til Københavns-området, men i dag er de over 100 årlige ekskursioner fordelt over hele landet. De to hovedcentre er dog stadigvæk København og Århus.

Foreningen arrangerer hvert år mange svampeture i samarbejde med naturvejledere, naturfredningsforeningen eller lignende interessegrupper.

Udover ture, hvis hovedmål er at samle spisesvampe, finder man også ture, hvor man lægger hovedvægten på mere specielle svampegrupper; trøfler, små skivesvampe eller kernesvampe og lign. Hvert år afholdes der også udstillinger af svampe både i Århus og København, og man kan melde sig til kurser og endda efter en årrække gå til "diplomeksamen" i svampekundskab – Danmarks højeste eksamen i vilde spise- og giftsvampe.

Diplomprøven

Foreningen til Svampekundskabens Fremmes diplomprøve afholdes hvert år i september eller oktober i København og Århus forudsat tilstrækkelig tilmelding.

Erhvervelsen af diplommet koster 100 kr. Går man op til prøven uden at bestå, betales 50 kr.

Kandidaten bedømmes af en diplomprøvekommission på tre personer, udpeget af foreningens bestyrelse. Prøven former sig som en gennemgang af indsamlede svampe, som de ville blive præsenteret under en ekskursion. Der lægges vægt på, at dette foregår så realistisk som muligt. Kandidaten præsenteres derfor for et blandet udvalg af de arter, der er tilgængelige på netop denne dag, uden smålig skelen til, om de findes på nedenstående liste eller ej.

Prøvens resultat er enten "bestået" eller "ikke bestået". Afgørelsen kan ikke ankes. Kun foreningens medlemmer kan indstille sig til diplomprøven.

Se mere om diplomprøven - fx hvilke svampe, du skal kunne kende - på foreningen hjemmeside: www.svampe.dk

Meget mere om svampe

Foreningen til Svampekundskabens Fremme byder på mange andre muligheder for aktiviteter med svampe, gå ind på hjemmesiden www.svampe.dk og læs mere.

Danmarks Svampeatlas

Alle naturvejledere har fået tilsendt et par eksemplarer af hæftet „Svampejagten“

Hvis du har brug for flere hæfter kan du:

...hente det som pdf-fil på hjemmesiden:
<http://www.svampeatlas.dk/pdf/Svampejagten.pdf>

...eller du kan sende en frankeret svarkuvert til:

Svampetryk
Kornblomstvej 6
8381, Tilst

1 stk Svampejagten,
porto 18 kr.

3 stk Svampejagten,
porto 29 kr.

Vi fik et brev med en opfordring til at være med...

Kære Naturvejleder

Vi har hermed fornøjelsen af at præsentere hæftet „Svampejagten“. Hæftet er udgivet i samarbejde mellem Dansk Svampeatlas og Foreningen til Svampekundskabens Fremme. Vi håber du som naturvejleder kan bruge hæftet i din naturvejledning.

Svampejagten handler om 50 karakteristiske danske svampe. Hvor findes de? Hvornår findes de? Hvor almindelige er de? Vi håber at mange vil deltage i besvarelsen af disse spørgsmål, og at hæftet kan bruges som inspiration til gode oplevelser i naturen. Man skal blot gå ud og finde arterne og derefter registrere dem på www.svampeatlas.dk. I hæftet findes beskrivelser og fotos af arterne.

Når du har fundet en eller flere af svampejagtens arter, går du ind på www.svampeatlas.dk og klikker på linket „Svampejagten“. Her opretter du dig som bruger, finder ved hjælp af kortet den lokalitet du har besøgt, og afmær-

ker de arter du har set. Så enkelt er det! Bagefter kan du se dit fund som en prik på kortetene over de 50 arters udbredelse.

Svampejagtens 50 arter er først og fremmest svampe der er lette at kende. Mange af arterne der har gode historier knyttet til sig f.eks. klidhatten der

blev brugt til at spore radioaktiviteten fra Tjernobyl, slørhatten der farver uld- garner røde, kæmpestøvbolden på størrelse med en basketball eller herkuleskæmpekølle der vokser op fra musegange.

I Danmark findes der over 6000 svampearter, og på en almindelig svampetur kan man let finde over hundrede forskellige svampe. Man kan derfor ikke bruge dette hæfte som erstatning for en god svampebog.

Svampejagten er en del af projektet „Danmarks Svampeatlas“ der går ud på at kortlægge alle Danmarks lamelsvampe, rørhatte, poresvampe, barksvampe, køllesvampe, bævresvampe m.m. - i alt over 2600 arter, hvoraf mange kun kan kendes af eksperter. Projektet skal give os ny indsigt i svampenes verden og forbedre muligheden for at tage hensyn til dem i planlægning og naturforvaltning. Projektet støttes af Aage V. Jensens Naturfond.

Hæftet kan downloades i pdf-format fra www.svampeatlas.dk, og samme sted beskrives også muligheden for at få tilsendt yderligere hæfter.

Vi ønsker alle en god svampejagt!

*Jan Vesterholt, Danmarks Svampeatlas
Flemming Rune, Foreningen til
Svampekundskabens Fremme*

Hjemmesiden
www.svampeatlas.dk

På den meget brugervenlige hjemmeside er der også diverse svampenøgler, svampefakta, svampeforum og links til svampeaktiviteter. www.svampeatlas.dk udføres i et samarbejde mellem Statens Naturhistoriske Museum og Biologisk Institut, Københavns Universitet, Foreningen til Svampekundskabens Fremme og MycoKey.

Hvad sker der i svampeverden lige nu?

Interview med lektorerne Ulrik Söchting og Thomas Læssøe, Biologisk Institut ved Københavns universitet.

Af Anja Vensild Hørnell

En varm dag i juni mødtes jeg med to af landets professionelle svampeeksperter for at finde ud af hvad der sker i svampeverden lige nu.

Timing'en kunne ikke være bedre, for Thomas Læssøe fortalte om projektet www.svampeatlas.dk og "Svampejagten" som lige var på trapperne – jeg foreslog at sende noget materiale ud til naturvejlederne, som jo netop går svampeturstiden i møde, og derfor modtog du det flotte materiale i midten af august (se nederst på siden for yderligere oplysninger).

Men tilbage til spørgsmålet: Hvad er hot inden for svampe lige nu?

- Svampeatlas.dk er som nævnt super hot lige nu. Projektet går ud på at kortlægge danske basidiesvampe, altså kantareller, fluesvampe og den slags. Man kan som almindelig borger være med i hele projektet eller blot deltage i "svampejagten" på www.svampejagten.dk.
- www.Mycology.com er et interaktivt svampebestemmelsværktøj med 850 svampeslægter og et utal af arter.
- Årets svampeudstilling: Kulturnat i København 2009, 9. oktober 18-24. Københavns Universitet og Foreningen til Svampekundskabens Fremme laver stor svampeudstilling under Palmehuset i Botanisk Have i København.

Hvad rør sig ellers?

U: For et par år siden var det helt store molekylærfylogeni (genetisk bestemmelse af slægtsforhold, red.), der vendte op og ned på hvordan svampenes stam-

træer var beskrevet. For eksempel viser det sig at stjernebolde og støvbolde overhovedet ikke er beslægtede.

T: Bevillingsmæssigt er fylogeni efterhånden yt, ligesom ordet mykologi er på vej ud til fordel for ord som "fungal biology" eller "fungal ecology" (der bl.a. indgår i tidsskriftnavne). Men rent fylogenetisk er der stadig en masse at gøre og det er mere et modefænomen at ordet mykologi pludselig er not fremfor hot.

Hvad forskes der i inden for svampe på KU lige nu?

T: På Biologisk Institut (KU) er der i øjeblikket to mykologiske grupper, der adskilles ved nøgleordene populationsgenetik og diversitet..

På LIFE (KU) forskes der endvidere i patogene vampe(sygdomsfremkaldende svampe, red.), dvs. insektpatogene svampe og hvilke sociale insekter der er afhængige af svampe eller på anden måde påvirket af dem. Dette sker i et samarbejde med afd. for økologi og evolution på Biologisk Institut. Så forsker vi i molekylær fylogeni og fylogeografi med udbredelsesmønstre og biogeografi.

Jeg arbejder selv med tropiske biodiversitetsstudier, det er en pionærvidenskab fordi kun 5-7% af verdens svampearter er beskrevet ud af ca. 1,6 mill. arter (Thomas bedste bud på antal arter i verden). Det er et spændende felt, hvor man kan sige at vi kun lige begyndt at skrive de første sider i en meget stor bog, som vi faktisk ikke kender slutningen på. Inden for fx fugle og planter er det efterhånden sjældent at der findes

Ulrik Söchting

Thomas Læssøe

Kontaktinformation:

Ulrik Söchting, lektor
Biologisk Institut,
Københavns Universitet
Universitetsparken 15
DK-2100 København Ø
Tel. +45 35 32 01 34
E-mail: ulriks@bio.ku.dk

Thomas Læssøe, lektor
Biologisk Institut,
Københavns Universitet
Universitetsparken 15
DK-2100 København Ø
Tlf: +45 35 32 01 35
Mobil +45 28 97 78 40
E-mail: thomasl@bio.ku.dk

nye organismer, der kan flytte op og ned på den måde vi opfatter organismene på, men det er stadig fuldt muligt indenfor Svamperiget.

U: Vi arbejder også med lav som jo er en symbiose mellem en svamp og en alge. For eksempel har vi lige undersøgt slægten orangelav (*Caloplaca*) på Ildlandet i Chile og Argentina – her er 80 % af de hjembragte arter ubeskrevne.

Desuden arbejder vi med en kortlægning af *Cladonia* (rensdyrslav og bægerlav) i Danmark og kortlægger rensdyrlaver på to danske heder – der er sket en

voldsom tilbagegang pga. ændrede driftsformer og kvælstofdeposition. Det er interessant i kombination med til naturovervågning, hvor man registrerer kvælstofdeposition ved at måle kvælstofindholdet i rensdyrlaver. Rensdyrlav vokser ikke alle steder og derfor er man ved i tillæg at udvikle en metode til at måle kvælstofindholdet i alm. væggelav som er vidt udbredt. Ved at lave kvantitative undersøgelser af epifytter på egestammer kan vi fx estimere kvælstofdepositionen i det såkaldte Ellenberg index.

Til inspiration...

Som inspiration til naturvejledernes arbejde med formidling af svampe, fik vi overskrifterne på de studerendes afsluttende temaudstilling i forbindelse med det årlige svampefeltkursus på Biologisk Institut, Københavns Universitet.

Overskrifterne kan måske inspirere og give ideer til emner man kan arbejde med inden for svampe. Overskrifterne er fra temaudstillinger for voksne og børnefamilier ved svampekursus på Københavns Universitet:

- Svampe i gavntræ (Hus-og tømmer-svampe mv)
- Sans en svamp (Lugte-føle-smage-tegne)
- Blækhatte og blækhatteblæk
- De små svampe/mykorrhiza, saprotrofer mv.
- Børneprojekt: tegne/male/skyde efter stjernebolde.
- Computerbestemmelse af svampe m. Mycokey.org
- Nøgling af svampe
- Svampes vækst og formering
- Træsvampe
- Trøfler
- Spisesvampe og opskrifter
- Elmesygge
- Svampe på insekter
- Garnfarvning m. svampe.
- Træsvampe ved sandkassen.
- Spise-giftsvampe
- Svampes personlige karakter
- Moderne fylogeni ved hjælp af molekylære data
- Sporespredning (incl. glas m. stinksvamp og fluer, samt skydning med vandpistol)
- De oversete svampe.
- Hvad lever svampene af?
- Svampe i hverdagen m. gær, penicillin etc. incl. PPP.
- Tøndersvamp
- Honningsvampen.
- Signalarter på bøgestammer
- Hallucinogene svampe
- Svampe på svampe – gulskimmel (*Sepedonium*)
- Planteparasitter – Meldug.
- Champignon – dyrkning.
- Rørhatte – belyst fra alle sider.
- Svampebowling.
- Svampedyr af Champignon, som blev malet.
- Farvelægning af svamp.
- Græs, køer og svampe.
- Sporespredning
- Slimsvampe
- Tegn en svamp, lav et svampepostkort, mal en svampe, skyd på støvbolde,

Forgiftet af Svampe?

Nedenstående er sakset fra
Giftlinjen og www.danske-svampe.dk

Hvis uheldet er ude:

Se ikke tiden an, hvis du tror, der kan være sket en forgiftning. Det kan være flere timer, inden man viser tegn på forgiftning.

Hvis man kaster op eller får diarré 8 timer eller mere efter, at svampen er spist, er det altid et alarmerende tegn, som kan tyde på en alvorlig forgiftning.

I tilfælde af forgiftning

Ring til giftlinjen på 82 12 12 12, hvor du kan få råd og hjælp hele døgnet rundt.

Ved åndedrætsbesvær, sløvhed, bevidstløshed eller kramper

Ring direkte til 112 og giv førstehjælp.

Det er fluesvampene der dræber

Det er kun grøn fluesvamp og snehvid fluesvamp, der har slået folk ihjel i Danmark, og kun cirka 10 personer er døde af svampeforgiftning indenfor de seneste 100 år. Alle blev de forgiftede ved at spise giftsvampene.

Der er to simple regler:

Sørg for altid at overholde disse to regler, når du samler og spiser svampe:

- lad være med at spise ukendte svampe.
- vask hænder efter arbejdet med svampene.

Svampe der skader de indre organer

De aller giftigste svampe indeholder stoffer, som skader de indre organer. I grøn fluesvamp, hvid fluesvamp og randbæltet hjelmhat findes der f.eks. stoffer, som skader tarmslimhinden, leveren og nyrerne. Nogle svampearter inden for den store slægt slørhatte indeholder et stof, som kan give nyreskade og nødvendiggøre vedvarende dialyse eller nyretransplantation. Svampen stenmorkel kan også give skader på lever, nyrer og blodlegemer.

Svampe der påvirker nervesystemet

Flere giftsvampe indeholder stoffer, som påvirker nervesystemet. Det gælder f.eks. rød fluesvamp, panter-fluesvamp, stenmorkel og spids nøgenhat. Også nogle trævlhatte og tragthatte indeholder en nervegift, som kan give dramatiske symptomer. Almindelig blækhat indeholder et stof med antabusvirkning, som sammen med alkohol giver en ubehagelig forgiftning. Hovedparten af de såkaldte giftsvampe indeholder desuden stoffer, som giver mavebesvær.

Svampe er rigtignok interessante og særprægede væsener. Det kan vi godt blive enige om. Men de er dog livsformer, som vi er nogenlunde fortrolige med. De fleste kan kende en svamp, når de ser én. Ganske anderledes er det med svampedyr (Myxomyceter)

Af Bjørli Lehrmann, Biolog og naturvejleder på Vestre Hus Børnenaturcenter i Allerød

Hvad enhver naturvejleder bør vide om SVAMPEDYR

De færreste har nogensinde hørt om disse væsener, og jeg bliver ofte mødt med stor mistro, når jeg fortæller om deres særprægede levevis. De har det med at ende sammen med basilisker og lygte-mænd. – Men nogen svampedyr er faktisk meget almindelige, og enkelte er store og særdeles iøjnefaldende, fordi de ser underlige ud og har stærke farver. Nu skal jeg fortælle deres historie.

Hvad er et svampedyr?

Svampedyr er overhovedet ikke svampe. Faktisk er vi nærmere beslægtet med svampene, end de er. Svampedyrene tilhører de encellede dyrs rige: Protisterne. Men i nogle af deres livsfaser er de ikke bitte små som andre encellede organismer. Enkelte svampedyr kan endog veje flere kilo og er dermed helt klart verdens største celler. De fleste er dog en del mindre.

Vi må først kikke på svampedyrenes mærkelige livscyklus:

Mister Myx mystiske liv:

1. Myxen kommer ud af en spore. Den er da en myxoflagellat med to flageller - en stiv og en bevægelig.

2. Denne myxoflagellat kan dele sig mange gange, og sådanne kræ er meget almindelige i jorden.

3. En myxoflagellat kan smide flagellerne og bliver til en myxamøbe.

4. Myxamøben deler sig mange gange. Også disse dyr er almindelige i jorden, hvor de spiser bakterier o.l.

5. En myxamøbe støder på en myxamøbe af samme art, men af et andet køn (mange myxer har mange køn).

6. De to myxamøber smelter sammen og danner en ny amøbeagtig celle, der er diploid (har dobbelt kromosomtal) som os andre.

7. Nu dannes et plasmodium. En kæmpeamøbe, som flyder rundt og æder, hvad den kan overmande. Kernerne deler sig synkront, men der dannes ingen cellemembraner, så det hele er en stor celle.

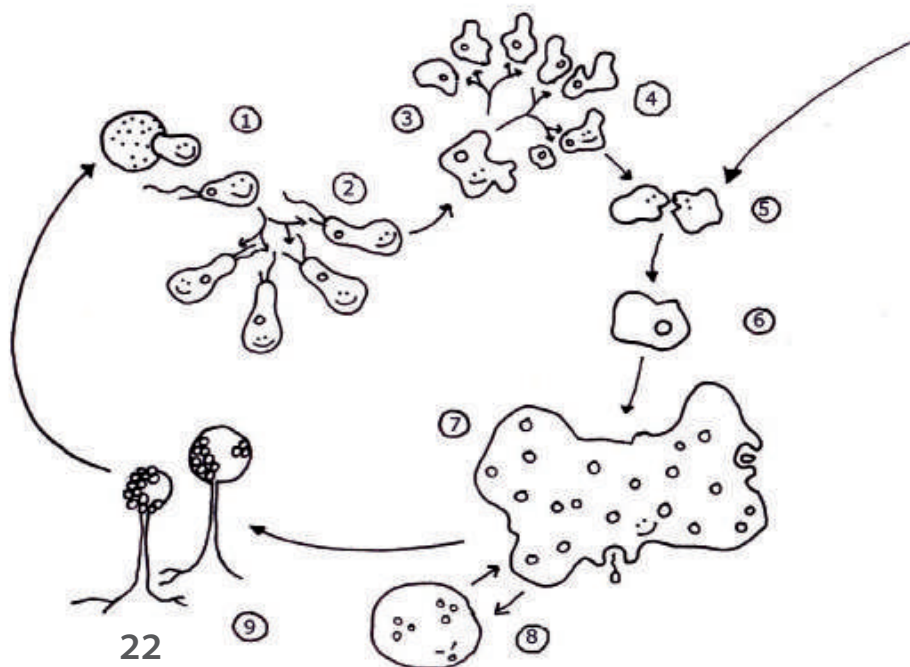
8. Bliver forholdene dårlige, kan plasmodierne gå i en hvilefase, som kan tåle sult og udtørring. Det kaldes et sclerotium.

8. Når plasmodiet er blevet stort nok, kravler det til vejrs og danner frugtlegemer. I disse dannes sporer efter en reduktionsdeling.

Svampedyr på fri fod

Det, man kan få øje på i skovbunden med det blotte øje, er enten store, kravlende, flydende plasmodier, eller svampedyrenes frugtlegemer, som dannes af plasmodierne.

Plasmodier kravler rundt i jorden eller i råddent træ som store mangekerne-

de slimklatter og æder, hvad de kan overmande. De fleste spiser bakterier, men nogen spiser svampe, og disse kravler rundt på overfladen af træ. De fleste plasmodier er hvide eller gule, men de kan også være orange eller røde, og de kan være meget iøjnefaldende, når de kravler op af jorden for at danne frugtlegemer.

Svampedyrenes forvandling

Forvandlingen fra plasmodium til frugtlegeme tager ofte kun nogle timer. Plasmodiet kryber da ofte et stykke i vejret. De træboende kravler ud på træets overflade, og mange jordlevende kravler op på grene, blade eller græs. Her sker så forvandlingen. Den uformelige masse organiserer sig og koncentrerer. Mange danner små yndige stilkede eller ustilkede sporangier i forskellige farver, andre danner større pudeformede aethalier.

Inden i frugtlegemerne dannes millioner af sporer, som ofte skubbes ud af elastiske tråde eller netværk, hvorefter de føres med af vinden for at starte en ny cyklus. Hele plasmodiet omdannes under denne proces.

Finder man plasmodier under forvandling er det svært at følge med ved at vende tilbage til stedet efter et par timer. Men afmærk stedet godt, for ofte er både form og farve totalt ændret på denne tid, så kræet kan være svært at genfinde og genkende. Når først svampedyret er modent, kan man så prøve at bestemme det.

Nogle svampedyr er ret lette at kende, men de fleste kræver mikroskopi. En god nøgle kan findes på denne adresse: <http://www.myx.dk/myx/keys>

Hvor kan du finde svampedyr?

Hvis man vil ud at lede efter svampedyr er det bedst at gå i gang hen på efteråret, og sikrest at lede på gamle bøgestammer, som har ligget et par år på skovbunden.

Her kan man f.eks. finde *Badhamia utricularis*, som er meget iøjnefaldende. Som plasmodium er den knaldgul og flyder rundt på stammen på jagt efter barksvampe, som den omslutter og opæder. Dette svampedyr kan dække store områder af stammen og kravler rundt det meste af vinteren, hvis den ellers er mild.

Men der kan også findes mange andre svampedyr på den slags stammer, ligesom man pludselig får øje på dem i skovbunden, når man først har fået skruet de rette øjne på. Og det er umagen værd.

Mange flere svampedyr kan ses på <http://www.vestrehus.dk/svampeplantesider/svampedyr.htm>

Plasmodium af Badhamium utricularis i petriskål.

Om hold af svampedyr

Vil man holde svampedyr i fangenskab, skal man have fat i plasmodier, der endnu ikke er begyndt at danne frugtlegemer. Ofte er det derfor lettest at skaffe arter som *Badhamia utricularis*, som ikke gemmer sig, men kravler frit rundt på træstammer.

Man tager simpelthen et stykke af kræet og anbringer det på fugtigt filterpapir i en petriskål og sætter låg på. De fleste svampedyr kan fodres med havregryn.

De skal helst stå mørkt, og hvis de vokser for hurtigt, kan man sætte dem i køleskabet.

Det er meget nemme dyr at holde.

Svampedyr omtales også som slimsvampe, myxomyceter eller bare med kæle-navnet myx.

Den amerikanske sci-fi film "The Blob" fra 1958 er stærkt inspireret af svampedyr. Herfra stammer sangen med den vidunderlige tekst:

Beware of The Blob!
It creeps, and leaps,
and glides and slides,
Across the floor,
right through the door
And all around the wall.
A splotch, a blotch,
Be careful of The Blob!

Fire almindelige svampedyr: Skinnende støvpude, troldsmør, *Tubifera ferruginosa* og rødært.

Plasmodium af Badhamia utricularis.

Svampedyr findes næsten overalt i verden, men de er hyppigst i tempereret skov. De er mest almindelige at se på fugtige årstider – efterår og milde vintr.

Sporangier af Badhamia utricularis.

Men hvorfor lever de da, disse sære væsener, som ikke synes at have megen mulighed for at ”mærke verden”, og som forgår, når de formerer sig. Hvad er formålet med deres eksistens?

Jo, de lever for at føre deres gener videre til næste generation, ganske som alle os andre. Det er formålet med livet for alle væsener. Vi andre oplever bare så mange distraherende problemer undervejs – med konkurrenter, fjender, parasitter og partnere – at vi helt kan glemme, hvad der egentlig er livets kerne. Men det viser svampedyrene os, de kære små, med deres simple liv. Sådan er livet, når det er enkelt.

Badhamia æder en svamp (Sildig epaulethat)

Eddikemor

Eddikemor er en svamp der laver sukker/alkoholholdige væsker om til eddike. Den findes overalt, men hvis den får lov at vokse kan den blive så stor som en kalvelever.

Eddiken dannes når luft får adgang til væsken, f.eks. i en åben flaske vin. Den laver alkoholen om til eddikesyre, og det kan gå rigtig hurtigt. Men også sukkerholdige safter kan blive til eddike, hvis der ilt til stede vil sukkeret først gære til alkohol, og dernæst videre til eddike.

Men det er ikke alle eddikesvampe der giver et lige velsmagende resultat, så derfor skal man gå ind og styre processen lidt. Det gør man med en eddike-mor.

Den ses ofte som tråde eller skyer i god eddike.

Hvis man fanger en smule eddikemor fra en flaske eddike kan man bare bruge den til at proppe i sin sjatbeholder.

Eddike laves f. eks af rødvin eller ølsjatter, og jo bedre øl/rødvin jo bedre eddike kommer der ud af det. Men man kan lave fantastisk eddike af risvin, hyldeblomstsaff, kirsebærsaft, eller æblesaft.

Det forgår i en beholder der kan tåle mosten, dvs. syrefast, og den skal ikke være lukket tæt. Gæringsprocessen kræver ilt.

Man kan købe autoriserede eddikebeholdere og en eddikemor hos f. eks www.hjemmeproduktion.dk.

Krukkerne er henrivende, men i sandhedens interesse ikke spor nødvendige. Et glas eller stentøjskrukke/flaske med et løst låg er fint.

Man hælder løbende nye sjatter i, og tapper en gang imellem eddike af som har godt af at lagre inden brug i lukkede flasker.

*Af Camilla Plum, madskribent
- se: www.fuglebjergsgaard.dk*

Optændt af svampe ...

Tøndersvamp – del af fyrtøjet fra stenalder til H.C. Andersen

I 1991 fandt man ved en gletscher i Tyrol, tæt på grænsen mellem Italien og Østrig, en 5300 år gammel mumificeret mand – bedst kendt som "ismanden Oetzi".

med flint. Men fælles for hele oldtiden er, at fyrsvampen har været i brug som gnistfang.

Brugen af fyrtøj med stål og flint fortsætter langt op i historisk tid. Endnu i 1800-årene blev der solgt fyrtøjsflint på gaderne i København samtidig med at svovlstikkerne var på vej. Det var netop i den overgangstid, at H.C. Andersen skrev både om "Fyrstøjet" og om "Den lille pige med svovlstikkerne".

I en lomme i hans dragt havde han en tøndersvamp med spor efter svovlkis. Det var rester af hans fyrstøj.

Samtidige fund fra den danske stenalder viser, at vores forfædre tilsvarende brugte flint og svovlkis til at slå ild med. Fyrstøjet har gennem det meste af oldtiden været en vigtig del af mændenes udstyr. Arkæologerne finder ofte fyrstøjssæt i form af en ildsten af flint sammen med svovlkis liggende ved hoften af den gravlagte i mandsgravene. I flere tilfælde er der sammen med fyrstøjet også fundet rester af Tøndersvamp. Tilsvarende er der fundet rigtig mange fyrstøjssæt i de store våbenofferfund fra jernalderen. Det viser, at fyrstøjet også har hørt til jernalderkrigernes feltudrustning.

Ruskindslignende beklædning af Tøndersvampe

Tøndersvampen er også tidligere blevet brugt til fremstilling af tøj og beklædningsgenstande. Svampens bløde fibre kan forarbejdes til et ruskindslignende materiale – en proces, der minder lidt om valkning af uld. Det har været særligt udbredt i eksempelvis Sydtyskland, Ungarn og det tidligere Jugoslavien. Her har man bl.a. presset hatte i facon over træskabeloner og syet tasker og punge af udbanket fyrsvamp.

Vil du selv prøve at slå ild

Fyrsvamp i helt tørret tilstand kan godt fænge uden yderligere behandling. Det er dog meget lettere at få den til at fange gnister, hvis man forbehandler svampen. Der er forskellige måder at gøre det på – afhængig af om man vil følge den oprindelige metode eller man mere er til små hurtige succeser. For begge metoder gælder, at svampen skal saves ud i helt tynde skiver (1-2 mm i tykkelse). Det er dog kun Tøndersvampens korkagtige lag (trama), der skal bruges som tønder. Porelaget skal derfor skæres af den skivede fyrsvamp. Resten gennembankes, så de enkelte fibre løsnes og materialet bliver tyndt og blødt. Herefter skiller metoderne.

Af Gert Hougaard Rasmussen,
kulturhistoriker og naturvejleder,
Skov- og Naturstyrelsen
Trekantsområdet.

Oldtidens fyrstøj

Fyrstøjet har haft lidt forskellig sammensætning gennem oldtiden. I sten- og bronzealder bestod fyrstøjet af en klump svovlkis og en ildsten af flint. Med jernets introduktion dukkede nye fyrstål op i jernalderen, og blev anvendt sammen med kvarsit. De bedst kendte fyrstål er nok vikingetidens – med spiraloprullede ender – og brugt sammen

Den mest oprindelige metode til forberedelse af fyrsvamp er kogning i askelud. Man laver en blanding af bålask og vand, og koger fyrsvampen i opløsningen. Formålet med asken er at få lavet en alkalisk opløsning. Efter en god lang kogning, hvor alle fibre bliver godt opløste, skal fyrsvampen tørres grundigt.

Vil man derimod være sikker på at kunne imponere andre med sin kunnen udi primitiv ildtænding, så kan man i stedet behandle fyrsvampen med kaliumnitrat (konserveringsstof i fødevarerindustrien E252). Kaliumnitraten opløses i vand – en lille skefuld til en halv liter vand – hvorefter den skivede og udbankede svamp koges i opløsningen. Det får fyrsvampen til at fænge ved blot den mindste gnist. Det kan være velegnet til demonstrationsforsøg og give uerfarne fyrmestre succesoplevelser med deres første primitive ildtændingsforsøg.

Det er dog vigtigt ikke at overskride mængden af kaliumnitrat, da en for stærk blanding kan gøre det svært at slukke flammen igen. Herved bliver fyrsvampen til en engangslighter – men ideen er, at fyrsvampen skal kunne slukkes og genbruges næste gang.

Fyrtøj bestående af ildstål, skarpkantet flint, fyrsvamp, tidselknok og birkebark.

Tøndersvampen har sit navn fra det tyske zünder, der betyder tænde eller fyre. Ifølge Ordbog over det danske sprog betyder tønder, et let fængeligt, til dels også længe brændende eller ulmende stof, som fintsmuldret, trøsket træ, fyrsvamp og lignende, der har været anvendt til at tænde eller vedligeholde ild med.

Rød Fluesvamp og vikingernes bersærkergang

En sejlivet myte har gennem århundreder berettet om de vilde vikinger, der gik bersærk efter at have spist Rød Fluesvamp.

At vikingerne skulle have indtaget fluesvamp før de tog ud på slagmarken passer jo umiddelbart godt ind i det billede, der gennem tiden er blevet skabt af vikingerne. Hærdebrede krigskarle, der i vildt raseri og med overmenneskelig styrke hærgede, plyndrede og voldtog, hvor de kom frem.

Fortællingerne om vikingernes bersærkergang er overleveret fra sagaerne. Beretninger som gennem fortælling omkring bålet er blevet overleveret fra generation til generation. Men selvom historierne er både underholdende og farverige, og sikkert ikke er blevet mindre farverige med tiden, så er der desværre ingen historiske belæg for, at bersærkergangen skyldes indtagelse af Rød Fluesvamp. Faktisk så svarer beskrivelserne af vikingernes opførsel under bersærkergang langt fra til rusen efter indtagelse af Rød Fluesvamp. Samtidig er effekten også yderst usikker, og kan indtræde med flere timers forsinkelse i forhold til indtagelsestidspunktet. Det må vel siges at være lidt problematisk, hvis man bliver overrumplet af en fjende ... Bersærkergangen har snarere været et rent psykologisk fænomen.

Den vise og synske Fluesvamp

Rusen fra Rød Fluesvamp ville næppe betegnes som særlig positiv i dag. Den

indebærer bl.a. kvalme, hovedpine, opkastninger og meget ubehagelige hallucinationer og paranoia. Alligevel har svampen tidligere i vid udstrækning været anvendt som rusmiddel blandt østasiatiske folkeslag på Kamtjatka. Her blev svampen indsamlet og tørret, og der blev drevet en indbringende handel med dem. Ifølge fortællinger skulle man kun samle hele svampe. Brugte man kun hatten, så ville rusen virke, som om vedkommende manglede benene. Hvis man kun brugte stokken, så ville det omvendte være tilfældet.

Korjakerne var de mest ivrige i brugen af den Røde Fluesvamp. Stammens shamaner indtog tidligere fluesvamp for at komme i ekstase. Efterfølgende faldt shamanen i en dyb søvn, hvor man troede, at den "vise og synske fluesvamp" førte shamanen til den verden, hvor de afdøde slægtninge levede. Når shamanen igen vågnede fra sin søvn, fortalte han om sine syner.

Fluesvampene blev tørret i solen eller over ildstedet før indtagelsen. I nogle stammer lod mændene først kvinderne tygge svampen igennem, før de selv slugte resterne. Andre stammer blødt svampen op i et afkog af gederams og drak udtrækket. Endelig vidste Korjakerne af erfaring, at en stor del af de virksomme stoffer i Rød Fluesvamp blev udskilt uomdannet i urinen. Det udnyttede de, så urinen fra en person i svamperus ikke gik tabt. Den berusede drak den selv for at forlænge rusen – eller beværtede gæstfrit andre (åbenbart meget rushungrende) med drikken.

Fluesvamp

Navnet fluesvamp kommer af, at man tidligere har anvendt Rød Fluesvamp som fluegift.

Svampen blev moset ud i mælk blandet med sukker. Det tiltrak fluerne, som blev forgiftede og døde.

Af Gert Hougaard Rasmussen, kulturhistoriker og naturvejleder, Skov- og Naturstyrelsen Trekantsområdet.

På det høje slot **Heksering** sad **kejserfluesvampen** på sin trone lavet af **elfenbenssneglehat** pyntet med blå og røde **ametysthatte**. I salen udenom stod og sad **ridderhatte** med **eupaletatte** på skuldrene og **væbnerhatte** ved deres side klar til at følge kejserens mindste spore.

Ved et bord i et hjørne af salen sad prinsesse **kantalar** sammen med sin lærer den ærværdige jomfru **nonnehat**. Hun var så **fagerhat** som hun sad der og legede med sin **farvebold**.

Kejserfluesvampen var rig og i skovene udenom voksede fede **oksetunger** og **hovporesvampe** på alle træerne.

På hans **agerhatte** dyrkedes **agurkehatte** og **bygrust**.

Hver morgen blev **mælkehattene** malket medens **fluesvampene** summede.

I udhusene gik **perlehønechampignon** og **agerhønechampignon**, og **redesvampe** var fulde af **hekseæg**.

Ved porten lå **hundestinksvampe** og holdt vagt.

Når han gik tur havde han altid sin **gyl-denhat** på og blev fulgt af **løbenålen** der bar en **parasolhat** over hans hoved.

Til middag spiste han **blomkålssvamp** og **rødært** med **troldeesmør** med sin **guldgaffel** og **spatelsvamp**.

Kejserfluesvampens eneste problem var at han på en jagt i den vilde skov efter **hjortetroffel** var faret vild i **myceliet** og var blevet reddet af den **giftige skørhat**. Til gengæld havde **kejserfluesvampen** måtte love ham prinsesse **Kantalar**s **lammeller**. Han tænkte med **bævrende tænder** og **hængeøre** på den dag hvor prinsesse skulle tages fra ham.

Giftskørhatten var ganske vist smuk rød, som en **prægtig skørhat** men han var alt for bitter en svamp til **Kantalar**. Da **kejserfluesvampen** fortalte det til prinsessen stod **tårsvampene** hende i øjnene, men hun stod som en **rank koralsvamp**, selvom hun følte sig som en **fladhat**.

Nu kom **Giftskørhatten** for at hente sin brud, og fra **Heksering** bragede skud af **bombekastere** og i **ildporesvampen** brændte **svovlhatte** af til ære for gæsten. Overalt var der fejte med **børstefod** og gjort rent så det var som en **glanshat**. Der blev serveret en festmiddag med **østershatte** og **velsmagende mælkehat**

og som dessert det lækreste **honning-svampe**.

Som underholdning spillede et kor af **munkehatte** på **savbladhat** og sang, og en **trolldhat** jonglerede med **bruskebolde**.

Da prinsessen smagte den **giftige Skørhat** besluttede hun dog at flygte. Hun tog sine **bestøvede fladhatte** og en **gråhætte** på og sneg sig på letteste **fløjlsfod** ud af en bagdør, og forsvandt i **mychorrizaskoven** medens **stjerneboldene** skinnede over hende.

Da **Skørhat** opdagede prinsessens flugt blev han som en **galdeskørhat** greb sin **hjelmhhat** og **køllesvamp**, sprang på sin **heksekost** og satte efter flygtningen. Prinsessen flygtede ned til en **landsbychampignon** i håb om at der i havnen skulle være en **snekkehat** så hun kunne forsvinde ud af landet. Men her voksede kun **vandskimmel**.

Prinsessen hørte nu forfølgerne og gemte sig under en **lædersvamp** i en bunke **fjerkoller**.

Desværre havde **Skørhat** en **trøffelsvin** med og han fandt hurtigt prinsessen. Han rev **slørhatten** af hende og som en **nøgenhat** førte han hende til sit slot **stinksvamp**. Prinsesse **kantalar** græd sine modige **tåreblade**, medens **skadeblækhatten**, der havde sin rede i en højsiddende **skælhat**, skreg efter hende.

Kejserfluesvampen udlovede prinsessen og den halve **heksering** til den der kunne befri **Kantalar**, og mange brave **ridderhatte** forsøgte sig uden held.

Da trådte den gode svamp **Karl Johan** frem, og gjorde krav på at **Skørhat** måtte frigive prinsesse **Kantalar**, idet han ganske vist havde fået lovet hendes **lammeller**, men sådanne havde hun slet ikke.

Alle **mycologer** gav **Karl Johan** ret og prinsesse **Kantalar** blev frigivet.

Karl Johan og **Kantalar** giftede sig, og byggede en **ægte hussvamp** hvor de levede lykkeligt med sammenvævede **mycelier** resten af deres dage.

Skriveren **Blækhat** der var gammel og skaldet og gik med paryk skrev hele denne historie ned med en **bregnerør** som han dyppede i en **lakporesvamp** så alle svampe siden kan huske det som blev berettet.

Af Jan Kjærgaard, naturvejleder
Skov og Naturstyrelsen,
Søhøjlandet

Hvad er en svamp?

Definition:

”En svamp er en heterotrof organisme med pladeformede cristae, AAA-lysin-syntesevej og kitin i cellevæggene.”

Eller sagt lidt simplere:

”En svamp er en organisme, der er opbygget af hyfer, der formerer sig med sporer og som ikke har grønkorn.”

Hvor hører svampene hjemme i den biologiske verden?

Fra gammel tid har svampene været regnet til planteriget som en slags lavere planter. Dette er imidlertid forkert. Svampe hører hjemme i deres eget rige „svamperiget”(fungi), og er nærmest beslægtede med dyrene(animalia). Svampene opstod for ca. 500 millioner år siden.

I dag kender man ca. 100.000 svampearter og man regner med at der findes 1-1,5 millioner arter i verden.

Svampenes opbygning:

Svampen er det mycelium af tynde hyfer, der optager næring fra omgivelserne. Svampene får enten næring ved nedbrydning af et næringssubstrat (fx muld, træ eller madvarer) eller gennem symbiose med en anden organisme, fx med en plante (svamperod) eller en grønalg (lavdannelse). Myceliet er den del af svampen, der står for svampens stofomsætning. Det er myceliet, der udskiller enzymer til omgivelserne, optager næringsstoffer og videreforarbejder disse. Hvis man sammenligner svampen med et æbletræ, er myceliet træets rødder, stamme, grene og blade mens frugtlegemerne er æblerne. Umiddelbart ser vi altså kun frugterne, ikke selve individet. Se illustration af hyfer og frugtlegemer

Andre svampe, for eksempel mugsvampe danner ikke frugtlegemer og klarer sig ved ukønnet formering. Både kønnet og ukønnet formering sker først og fremmest ved hjælp af sporer. Der er også svampe, for eksempel gærsvampe, som er encellede og ikke danner mycelier.

Kilder: www.danske-svampe.dk
og Camilla Plum.

Ikke kun med "stok og hat":

Svampenes frugtlegemer kan se meget forskellige ud både i form og farve, der er alt fra kugleformede, pladeformede og over i det klassiske svampeformede med stok og hat.

Variationsrigdommen sætter fantasien igang og det kan bruges i naturvejledningen. Lav kunstværker med farver og mønstre, brug elevernes mobiltelefoner til at tage billeder af kunsværkerne eller benyt lejligheden til formidling af variation og tilpasning.

Hvad kan svampe og hvor møder vi dem?

I naturen møder vi svampene overalt - som nedbrydere af dødt organisk materiale, som mycorrhizadannere hvor svampene lever i symbiose med træernes rødder, i lav hvor svampene lever sammen med alger og som snyltere på dyr og planter.

I industrien udnyttes svampenes evne til at nedbryde organiske materialer ved hjælp af enzymer - Der udvikles hele tiden nye enzymbaserede produkter ved hjælp af svampe. For eksempel vaskepulver, tandpasta, madvarer og meget andet.

I medicinalindustrien benyttes svampenes forsvar mod bakterier til udvikling af peniciliner.

Andre steder i industrien bruges gærsvampe og skimmelsvampe til brød, alkoholiske drikke, pølser, ost m.m.

Eddikemor er en svamp der laver sukker/alkoholholdige væsker om til eddike. Den findes overalt, men hvis den får lov at vokse kan den blive så stor som en kalvelever.

Sjov med svampe

Vi har samlet en række Tips & Tricks om svampe, som vi håber, at du kan bruge i din formidling.

Vende-vendespil med svampe

Aktivitet egnet til at lære at genkende og huske svampe.

Der er på forhånd på en svampetur indsamlet en del forskellige svampe.

Nu bliver der taget svampe ud hvoraf der er to pæne eksemplarer, gerne mindst 30 arter, men mindre kan gøre det. Svampene bliver lagt ud i to rækker i tilfældig orden med én af hver i hver række og dækket af en engangstallerken.

Deltagerne bliver nu delt i to hold, ved hver sin række tallerkener, som de så på skift løfter og afslører.

Når 1. hold løfter en tallerken gælder det for 2. hold om at løfte den tallerken, der ligger over samme art. Lykkedes det, har man erobret 1. holds svamp og man får et "stik". Lykkedes det ikke, beholder 1. hold svampene, og det er nu 2. holds tur til at løfte og finde en svamp.

Aktiviteten kan udvides så man kun måtte tage stik hjem, hvis man samtidig kan nævne svampens navn, ellers er sættet tabt!

Af Jan Kjærgaard, naturvejleder, Skov og Naturstyrelsen, Søhøjlandet

Svampespore-aftryk

Svampesporer er mikroskopiske og derfor meget svære at gøre synlige med mindre man lige har fundet en støvbald, der er moden og kan sende støvskyer af sporer ud...

En fin måde at gøre sporerne synlige er ved at lave spore-aftryk fra svampe. Og så er det rigtig flot samtidig...

Du laver at spore-aftryk ved at samle nogle store friske lamelsvampe - fx nogle flotte fluesvampe. Herefter finder du nogle farvede stykker karton/papir, der har en farve, der afviger fra svampenes sporer farve. Dvs. hvis du tager en fluesvamp med hvide lameller (og hvide sporer) så skal du finde et stykke mørkt papir, og hvis du benytter en champignon med mørke lameller (og sporer), så skal du finde et stykke lyst karton.

Nu skærer du så stokken af svampen og placerer den på kartonet, så den ligger med lamellerne ned mod kartonet. og så er det ellers bare at vente...

Efter et døgn, hvor svampen har ligget helt stille, kan du forsigtigt løfte svampen op fra kartonet, og så vil du se, hvordan der er dannet et fint mønster af de sporer, der er drysset fra lamellerne og ned på kartonet.

Hvis du gerne vil gemme dit lille kunstværk kan du forsigtigt - på god afstand fra kartonet - sprøjte det med hårlak. Lakken fikserer svampesporerne og klæber dem fast til kartonen. Nu kan du hænge dit svampespore-billede op.

Af Finn Lillethorup, naturvejleder, økolariet i Vejle

Naturvejlederens svampesuppe

til ca. 25 - 100 pers.

(Tilberedningstid ca. 20 min, over et velfungerende bål)

Ingredienser:

2 – 8 l. blandede svampe/rørhatte.

3 – 8 løg.

Vindrukerneolie.

Oksebouillon svarende til vandvolumen.

2 – 5 l. vand.

1 – 3 l. piskefløde.

Salt.

Peber.

En dusk "spiseligt ukrudt", som pynt i suppen.

Gryde nr. 1

Hak svampe og løg i cm. terninger. Svits ca. halvdelen af svampene og alle løgene i en stor gryde med olie. Når løg og svampe er stegte hældes 3/4 af vandet i gryden. Lad svampe og løg bulderkogesammen med oksebouillon jo længere kogetid jo mere svampesmag.

Gryde nr. 2

I gryde nr. 2 svitses resten af svampene fortløbende i olie, hæld dem herefter i gryde nr. 1.

Herved undgår man "flaskehalsen", at al tiden bruges til at svitse svampe, samtidig får suppen i gryde nr. 1 mulighed for, at koge i længere tid, så den bliver kraftigere. Sluttelig kommes fløde evt. ekstra vand i gryde nr. 1, efter et opkog, pyntes med lidt grøn fra skovbunden.

Husk, i følge Emma Gad, "Takt og Tone", skal værtinden smage på retten først, når der serveres selvplukkede svampe.

Dit job er:

Find et madhold på ca. 6 personer. 2 pers. passer gryder, 4 pers. hakker svampe og løg.

Du kontrollerer alle svampe som skal i gryden. Folk opfordres til at aflevere de kontrollerede svampe til madholdet eller de kan selv hakke dem.

Mens folk får kontrolleret svampene og der laves suppe, kan overskydende tid benyttes til at snitte en pind/ske til suppen. Suppen spises under gennemgangen af de øvrige svampe.

Rekvisitter: 2 gryder, 4 spækbrætter, øseske, engangskrus, løg, bouillonterninger, olie, vand, piskefløde og krydderier.

Af Irmelin Müller, naturskoleleder, Egetofte Naturskole

Svampe-poesi

Svampesang

(mel: Menuetten til Elverhøj)

La` vær o æd en fluesvamp,
for den er meget farlig,
og hvis man sætter tanden i,
så er man uforsvarlig
Først ser man sære syner og
man går bersærk som guder.
Men siden er man meget død
Og ens familie tuder.

Ole Christensen, Ikast.

Leveret til S. Felding Højskole
svampekursus 2003

Jeg har fået tilladelse til at bruge den
med angivelse af forfatter.

Jan Kjærgaard, naturvejleder

Børne-rim

Plukker i skoven du ukendte svampe.
Så lad først lillebror smage derpå.
Dersom han dør underskrigen og krampe,
Da bør du selv lade svampene stå.
....
Og hvis der ingenting sker med den lille?
Tja, så gik den portion svampe til spilde.

Fra Barske børnerim af Poeten

Skyd støvbolde med vandpistol

Når støvboldenes sporer spredes i naturen, sker det typisk ved, at regndråber rammer de modne støvbolde, så disse trykkes let sammen og sender en lille sky af sporer ud i luften.

Denne spredningsform er det oplagt at efterligne i en lille leg med vandpistoler: Tag ud og find et udvalg af modne støvbolde og skaf en vandpistol, og så er du klar til den lille leg.

Støvboldene stilles op på et par meters afstand og så gælder det ellers om at ramme støvboldene med vandpistolen. Hvis du rammer plet, vil støvbolden starks kvittere med at sende en lille støvsky ud i luften. det er både festligt og fornøjeligt.

Og den gamle skrøne med, at støvet fra støvbolde gør dig blind, den er kun en skrøne, så leg blot trygt videre med de små støvbolde.

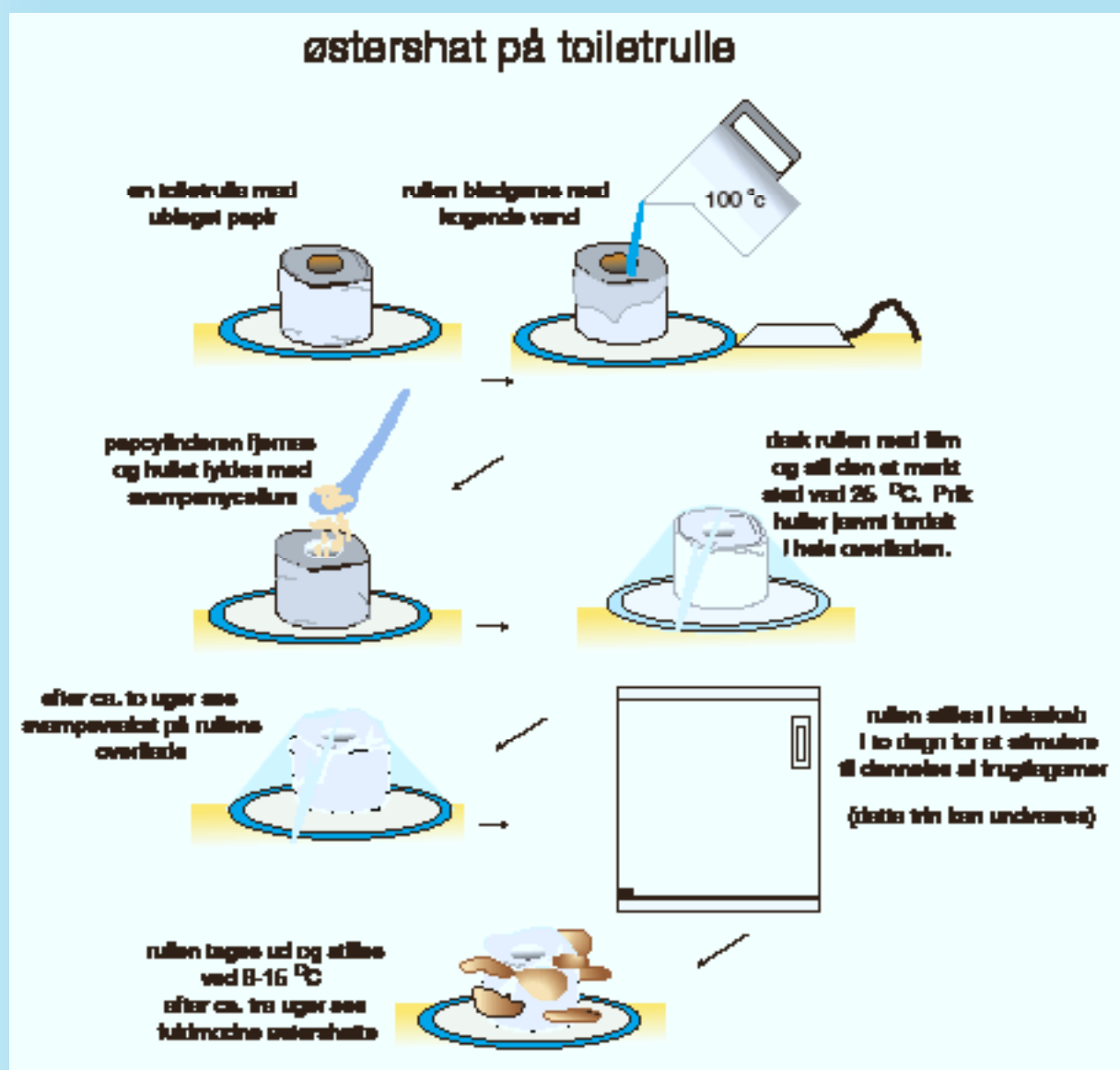
Dyrkning af østershat - på en toiletrulle

På hjemmesiden <http://www.easy-lab.dk/> kan du bestille mycelium til østershatte, så du kan prøve at dyrke svampene selv.

I modsætning til traditionelt at dyrke østershattene på bøgestammer eller frugttræ, så har easy-Lab en anvisning på, hvordan man i løbet af kun få uger kan dyrke østershatte - på en toiletrulle.

På hjemmesiden kan du læse en mere detaljeret beskrivelse af, hvordan podningen og dyrkningen foregår, men herunder er en skitse, der viser forløbet.

Ideen er hermed givet videre...

Dyrkning i større skala

Hvis du gerne vil dyrke østershatte i større stil end bare på en toiletrulle, så kan du på hjemmesiden også finde vejledninger til, hvordan du kan dyrke svampene enten på træ eller på halmballer...

**Tips
&
Tricks**

Hjemmesløj og kunst af lokal kunstner på samemarked

Fra den 31/1 til den 9/2 var jeg på rejse til det årlige samemarked i Jokkmokk. En rejse med mange oplevelser og indtryk.

Jeg vil i denne og efterfølgende artikler fortælle om målet med rejsen, indtrykkene, og måske give os Naturvejledere ideer og tanker om, hvordan vi som Naturvejledere i Danmark, kan bruge de ting jeg oplevede på turen, i vores hverdag.

Den første artikel handler om selve rejsen og markedet. Efterfølgende kommer en artikel om 2 museer, som jeg besøgte. Læs artiklerne og brug dem som inspiration.

Hele turen, med alle besøgene, bliver samtidig lavet som en billedforedrag, som jeg i den kommende vinter skal ud og præsentere i foreninger, ældrecentre osv.

Det årlige samemarked i Jokkmokk

Bo Storm, Naturvejleder,
Park og Vej, Frederikshavn Kommune

på tur i Lapland

Afrejse

Klokken er 08.06, og det er lørdag den 31 Januar 2009. Min søn og jeg sidder og kigger ud af vinduet, i et svensk tog, X 2000 på vej mod Stockholm, første stop inden vores videre rejse mod Jokkmokk i Nordsverige, nord for polarcirklen, målet for en lang odysse'. Siden maj måned 2008, har vi gået og forberedt os, på at komme til Lapland for at se og opleve en 404 årig tradition, nemlig det årlige Samemarked i Jokkmokk.

Formålet var at se, og opleve et marked der kan holde i så mange år, uden afbrydelser, hvad det er der kan trække op til 35000 gæster, i en tynd befolklet egn, i en by der normalt har 3500 indbyggere, og samtidig få inspiration til arrangementer i Danmark som f.eks Skovens dag.

Historien

Den Svenske konge ville have mere kontrol med Samerne og have en del af de rigdomme som fandtes i området. Derfor indførte han et årligt vintermarked, hvor Samerne kunne komme og sælge deres skind, kød, smykker og meget andet, og så samtidig betale deres årlige

skat. Det afholdes første torsdag, fredag og lørdag i februar, siden 1605.

Markedet i dag

Inden det egentlige marked som er om torsdagen, starter man i dag søndag aften, med at åbne et historisk marked, som er meget flot og stemningsfyldt.

Spænding

Folk samles på det store torv, midt i byen.

Der er mørkt, klokken er 17.30 og folk iført gamle dragter, går rundt på pladsen. Pludselig begynder en stor mand i ulveskindsklæder at tale til os alle sammen. Folk stimler sammen, og under kyndig vejledning bliver der delt fakler ud til alle, og efter en kane begynder vi alle at gå igennem byen. Målet er en kirke, bygget af is og sne, til lejligheden. En fantastisk oplevelse at gå i polarnatten, sammen med flere hundrede andre. Turen ender ved en gammel "Hembygds gård" hvor også kirken er bygget. Her samles vi alle, og i mørket, men til faglernes skær, står vi flere hundrede og overværer en gudstjeneste, i 24 graders frost.

Fantastisk.

Børn sidder og kigger ind i ilden, ved de mange bålfade rundt omkring, mens de voksne er i ” kirke ”

Det historiske marked

Det historiske marked fortsætter mandag, tirsdag og onsdag.

Det foregår ved den gamle ” hembygds-gård ”, som ligger det sted hvor markedet startede i 1605, ved den store sø Talvatis.

Markedet er opbygget sådan, at der er små boder, hvor dem der passer boderne er klædt i den tids tøj. Skindjakker, og huer, rensdyr tøfler.

Der er små bålsteder rundt omkring på pladsen, duft af brænderøg er med til at give stemning.

Heste trukne slæder kører rundt , og bjælderne på seltøjet, klinger smukt i frostvejret.

Der er rener, som står bundet og spiser lav.

Der er ca 40 boder, der sælger alt det som man regner med, kunne købes for 400 år siden.

Vadmelsstoffer, huer og kjortler, træarbejder, hjemmesløj, kød, gevirer fra både Elg og ren, skind fra skovmår, ræv, ren, mårhund, eger osv.

Træski, urter og cremer, syltetøj osv osv.

Ved selve gården, er der i den gamle lade, fortællinger og skuespil, for børn. Laden er fuld af børn der lytter og griner. Der er flere forestillinger om dagen.

I det gamle køkken, kan man købe Samisk mad, samtidig med at der Joikes og bliver fortalt historier fra gamle dage. Udenfor kan man købe bålkafe, fladbrød, vafler med hjortron sylt.

Salg af urter på samemarked

Børneaktivitet på det historiske marked. Fremstilling af knive

Der er tænkt rigtig meget ind i det historiske marked. Specielt lægger man mærke til at urterne fra Fjellene er taget med.

Der er tørrede urter, og cremer med urter i, og en snak om urter og svampe og deres virkning, vil udstillerne meget gerne være med til.

Flotte stoffer med de samiske farver, der symboliserer ild, solen, havet og alt levende, rød/gul/blå og grøn

Det nutidige marked

Det nuværende marked starter om torsdagen. Rundt omkring i byen er der travlhed allerede om mandagen.

Der er sat store Kåter op rundt omkring. De forskellige udstillere, gør sig klar til at finde deres ting frem, og der er en stemning i hele byen, så man rigtig kan mærke at ” der er noget på vej ” På torvet, gør man sig klar til åbningen, som starter på forskellig måde hvert år. Nogle år er der skuespil, birkehorns musik osv.

I år var der et skuespil som hed ” Is og Ild ” Meget smukt og stemningsfyldt, og hele torvet var fyldt med mennesker. En fakkel fra det ” historiske ” marked, bliver overgivet til borgmesteren, som efter en kort tale erklærer markedet åbent.

Rejsebeskrivelse af Bo Storm - Praktiske ting

Rejsen var arrangeret af SN rejser, ved Mette Rubin. Rejserne har været lavet siden 1956, hvor kunstneren Gitz Johansen, fik så stor en kærlighed til Lapland, at han mente danskerne skulle se og opleve dette vejløse land. Specielt samemarkedet. Siden har mange danskere taget turen, nogle endda hvert år gennem mange år.

Rejsen koster for 1 person ca.

11.000 kr i enkeltværelse.

Rejsen går med toget hele vejen.

Hurtigtog og sovevogn, og lidt i bus, da toget ikke kører igennem Jokkmokk. Rejsen starter i København.

Husk MEGET varmt tøj, vi havde for det meste -28 grader. Det vi tror herhjemme er varmt tøj, er ikke varmt deroppe. Uld er sagen, og støvler med træ i sålerne.

På den store sø Talvatis, er der rendyr væddeløb

Så går det løs på både torvet og rundt i byen.

Markedsprogrammet er stort, og du kan umulig nå det hele.

Om aftenen, er der koncerter med Samiske kunstnere, der Joikes og snakkes og enkelte får for meget ”brännvin”, noget der bliver rigeligt uddelt af.

Om dagen er der trængsel på gaderne. Man skal skubbe sig frem. Aldrig har jeg oplevet et marked som var så menneske fyldt.

Boder i hele byen, sælgere der udbyder deres varer.

Stoffer, lassouer, skind, rendyr kød i lange baner, knive, træarbejder, udstoppe-
de dyr og meget mere.

For børnene er der 2 steder opstillet Igloer, hvor der fortælles historier af voksne, og hvor børnene kan lege i en is-
borg.

På den store sø Talvatis, er der rendyr væddeløb. Turister og lokale dyster med hinanden, om at komme først i mål. Et stort trækplaster, som er meget mor-
somt.

Helikopter flyvning over markedspladsen og området. Hundeslædeture og slædeture med heste foran.

Der arrangeres forestillinger om samernes kultur, forelæsninger omkring naturen i området, den Samiske skole som ligger i Jokkmokk, har udstillinger af elevernes arbejder, der er musik og sang om Samerne, restauranterne serverer mad, med rod i Samisk kultur. Ja, hele byen, syder af mennesker, oplevelser og udendørs aktiviteter, og med en ude temperatur på op til – 40 grader, gør det markedet helt anderledes.

Markedet slutter om lørdagen, 3 dage efter start. Der ryddes op, og søndag eftermiddag, er det meste af byen tom igen, bortset fra kommunens medarbejdere der går og rydder det sidste op, og de mange turister som er på vej hjem igen, efter en masse oplevelser.

Vores tur gik med bus i snestorm fra Jokkmokk til Boden station i – 26 grader frost.

Velankommet i toget, som var en smule forsinket, falder vi til ro i sovevognen, efter en masse oplevelser og minder. Jeg kigger ud af vinduet i polarnatten, og ser sneen og lysene i husene. Gad vide om de også var til samemarked i Jokkmokk.

Hvem ved, måske vender vi tilbage, for vi nåede jo ikke det hele.

Konklusion

Ser man på rejsens indhold, kan det umiddelbart være svært at se hvad vi som Naturvejledere kan bruge rejsebeskrivelsen til. Ligner det ikke det vi selv gør ? eller måske ikke gør ?

Det samerne gør, er at de binder deres identitet sammen med markedet.

De tager ting med ind fra Naturen. Saft, syltetøj, cremer lavet med urter, salg af kød fra rendyr, kunsthåndværk med afsæt i deres urgamle kultur, og meget mere.

Markedet er meget mere end ”skovens dag”, Det er mere en årlig begivenhed, der samler samerne fra hele Nordkalotten, og derved også formår at få turisterne med, for gennem markedet at gøre opmærksom på deres egen eksistens. Men samtidig så er det også et sted hvor menneskets fortid kommer frem og bliver vist.

Vi skulle måske herhjemme som Naturvejledere, bruge eks ”skovens Dag” til at bringe mere af vores fortid ind, a.la samerne.

Skovens dag, er jo efterhånden blevet mere tivoliagtig, hvis man ser de aktiviteter der er rundt omkring i hele landet. Det virker mere som om det drejer sig om at få så mange besøgende som muligt ud i skoven..

Vi som naturvejledere, skulle måske gøre mere ud af det essentielle i naturen, selvom det måske ville give færre besøgende, tiden er måske ved at komme hvor vi ”Naturvejledere” skal til at have vores ”dag” hvor naturvejledere hele landet over inviterer folk ud i naturen.

Vuollerim 6000

Lidt syd for Jokkmokk, ved Luleelvda-
len, ved byen Vuollerim, ligger museet
Vuollerim 6000.

Det er et moderne arkæologisk muse-
um, hvor Laplands ældste historie, vises
i en levende udstilling.

Et fantastisk museum, hvor man i høj
grad, har formået at fortælle historien
om tidligere tiders mennesker og deres
vilkår.

Jeg besøgte museet på min tur til det år-
lige samemarked i Jokkmokk.

Museet

Straks man ankommer til museet, midt i
vinteren, kan man se at der her er tænkt
meget på både placeringen og udseen-
det. Da jeg kom, var der 1 meter sne
over det hele, men solen skinnede fra en
skyfri himmel, og der var kun -27 gra-
der. Indenfor bliver man budt velkom-
me af søde museumsguider, der meget
gerne vil fortælle om museet og fortids-
mennesket.

Åbent bålsted i Vuollerim

Børneaktivitets bord

Der er store montre, der viser stenaldersmenneskets værktøj, naturens apotek, skindklæder, udstoppede byttedyr, bålteknikker og meget mere. Midt på gulvet i den ene sal der er, står et åbent ildsted, hvor der er tændt op.

Her undervises der i bålteknikker, båltyper, ildslagning osv.

Der er aktivitets muligheder i form af smykkefremstilling, værktøj som rensdyr økser, pilespidser, fløjter der kan snittes osv. På en af væggene, er der forskellige beklædningsgenstande, som kan bruges til at prøve at være stenaldersmenneske.

Formidling

Formidling om urterne, spiller også her, som på selv vintermarkedet i Jokkmokk, en stor rolle.

En skoleklasse er ved at blive undervist i stenalderen. De sidder rundt omkring ilden og skal lave te. Museumsguiden fortæller om Te og dens nyttevirkning. Det er brændenældeblade som er tilsat smag af tyttebær og revling.

Først vises bålteknik, og hvordan man varmer sten op, som når de er varme lægges i vand, der er i en udhulet træstamme.

Stenene får hurtigt vandet til at koge, og bladene spredes i vandet. Der breder sig en dejlig duft.

Nogle af ungerne, rynker på næsen af asken der kommer i vandet, men guiden fortæller at aske er noget af det reneste der findes, det kan faktisk bruges til at rense vand med.

Sådan undervises der, alt afhængig af formålet med klassernes besøg på museet.

Stenalderhytte

Udenfor museet, er der etableret en stenalderhytte, en såkaldt, tørvekåte. Her kan skoleklasser overnatte i polarnatten. Sove og lave mad. Der er undervisning i hvordan man dengang havde sindrige opvarmningsmetoder af hytten, toiletforhold, tørring af mad, urter, hvordan byggede man hytter og meget mere.

Begravelse

Noget som jeg ikke har set i Danmark, er formidling om begravelse i stenalderen. Der bliver lavet en decideret begravelse (dog ikke af mennesker) men af knogler.

Undervisning af joik, samernes sang.

Formidling om livet og døden dengang, som var meget mere intens end den måde vi lever på i dag, er også en af grundessensen for at forstå stenaldersmenneskets tanker, Shamanisme, troldrommer og masker. Fortællingen om guderne, Stallo og Lühtak.

Et spændende besøg som varmt kan anbefales.

Tørvekåte

Museet Ajtte

Ajtte i Jokkmokk, er et Svensk Fjäll og Samemuseum, som er en port ind til Fjeldverdenen, og den samiske kultur. Her fortælles om "sapmi", Laponia, om landet og folket, en fortælling om at leve og overleve i et barsk landskab, en fortælling om skoven og fjeldet og "myren" Under mit besøg i Jokkmokk, besøgte jeg museet flere gange. Et fantastisk museum der er absolut et besøg værd.

Det er museum i traditionelt forstand på mange områder, og så endda.

Ud over udstillinger er museet også det samiske hovedmuseum. Museet bliver brugt til samiske foredrag, forestillinger og events, med basis i samisk kultur.

Da den samiske skole også ligger i Jokkmokk, er museet meget brugt af skolen, og mange samere fra hele Nordkalotten kommer på museet.

Der er konference sal, og sametinget kommer ofte.

Formidling

Ud over montre med Laplands natur og dyreliv, fortælles der her om samernes udvikling, fra fortid til nutid.

Nationalparkerne Sarek, Moddus, Stora Sjöfallet og Pedjelanta- vildmarksområder med en lang samisk kulturhistorie Guderne dengang og det at leve polarområderne i symbiose med naturen og ikke mindst renerne.

Et besøg på museet kan give flere ideer til naturskoler, for at se hvordan man laver udstillinger heroppe.

Også her på museet, er historiefortællingen en del af museet. At fortælle en god historie i afsæt af samernes kultur, er en væsentlig del af de tilbud som museet tilbyder, de skoleklasser der kommer, ligesom Joiken bruges til at fortælle historier.

Herhjemme er vi ved at komme i gang med historiefortællingen igen, noget vi har manglet i vores formidlingsarbejde.

Nordlys

Som noget andet er der en del formidling i form af fortælling om nordlyset. Da mange rejser nord for polarcirklen for at se og opleve nordlyset, er det na-

turligt, at der er meget omkring emnet. Mange flotte billeder, hænger rundt omkring, som viser dette fantastiske naturfænomen. Foredrag om emnet finder også sted.

Museets venner

Museet har opbygget en stor vennekreds, som mødes engang om året, for at høre om museet og fremtids tanker, idet museet hele tiden bliver udbygget. Vennerne kommer fra hele verden, og medlemskab giver gratis adgang hele året.

Vennerne var faktisk med til at starte museet for 30 år siden, da man så hvordan den kraftige udvikling i skovbrug, minedrift og vandkraft, var med til at ændre kulturen. Museet blev bygget for 20 år siden. Besøg museet, du vil ikke fortryde det.

Besøg begge museer på:

www.ajtte.com

www.vuollerim6000.se

Andre gode hjemmesider om samerne og Lapland:

www.laponia.nu

www.turism.jokkmokk.se

www.jokkmokksmarknad.se

Fugleformidling

Formand for
Naturvejlederforeningen
Dorrit Hansen

Foreningens Leder

Er der gået svamp i debatten?

Man taler om at verden for tiden gennemgår et paradigmeskift – fra at være baseret på individuel til kollektiv intelligens. Og når man ser et blad som dette, bliver man klar over, hvor overvældende naturvejledernes kollektive intelligens er på visse områder! Men min påstand er, at vi ikke har nok glæde af vor fælles intelligens til daglig.

Det er ofte når man er til møde eller seminar i ind- eller udland, at man får man input, der kan kickstarte udviklingen af et nyt projekt, et nyt arrangement, en ny struktur. Måske er det en tanke eller en idé man NÆSTEN selv havde fået, der blot manglede et ord, et navn. Sådan havde jeg det for nylig på den fine tur til Jotunheimen, hvor det nordisk-baltiske forum for naturvejledning holdt sit første seminar (se Arnes artikel tæt herved).

Jeg blev ramt af begrebet ”Ecosystem Services”, analyseret af en af vores finske kollegaer, og har siden puslet med, hvordan begrebet og tankerne der fulgte med, kan bringes i spil i nyudvikling af naturskoleforløb om Natur og klima. Det går sådan set fint, har jo mine gode kollegaer på naturskolerne i Rude skov og Raadvad – men for pokker – hvor jeg alligevel savner fed sparring på nettet.

Hvor er det lige jeg lynhurtigt spørger ud, hvem der arbejder med begrebet (som åbenbart er ret anvendt – nogle af jer kender og bruger det helt sikkert)? Og hvor er det derudover jeg uformelt efterlyser andre naturvejledere, der også er kommet for skade at udbyde lærerkurser om bæredygtighed, nu det bliver nævnt 22 gange i Folkeskolens fælles mål? Og får svar 5 min. senere?

Og hvor er det vi begynder at diskutere, om vi er enige om, hvad naturvejledernes agenda er? Og om vores ordningsstrukturer er tidssvarende og effektive? Om vi får den efteruddannelse vi ønsker? Om de danske naturvejledere er kendte og synlige på den bedste måde og de rigtige steder?

For at vi udvikle vores fælles afsæt, skal vi have effektive elektroniske kommunikationskanaler - hvor de hjerner der krøller i hver sin retning kan slå fælles saltomortaler.

DET HAR VI ALTSÅ IKKE NU. Fugle og natur kan noget, Facebook kan noget andet (der er her JEG har mest daglig kontakt med andre NVLere), diskussion-modulerne på de to platforme www.naturvejleder.net og www.natur-vejleder.dk kan også noget, men ingen ved hvad det er, for ingen bruger det.

Jovist er der hul igennem, når vi samler billeder ind til en ny engelsk folder - og spørger ud gennem både FÆLs og foreningens nyhedsbrev – men tovejs-kommunikation kan man ikke kalde det.

Lars Kolind, der talte ved et møde for lokale foreningsmennesker forleden, er engageret i den internationale spejderbevægelse, der har visse fællestræk med vores verden. Han mener spejderbevægelsen har problemer med medlemstilgang, fundraising mv. fordi folk ikke føler sig sikre på, hvad de egentlig står for - de vil det hele med mennesker, natur, sundhed, demokrati - og morsealfabetet! Bortset fra det sidste, er vi jo lidt med på den galej. Vælger vi ikke netop alle dagsordener, og dermed ingen? Skal vi stramme op - og fokusere på befolkningens tilknytning til en bæredygtig natur, fremfor alt lige fra motion på recept til finere julepynt fra det grønne? Eller er det det en og samme ting? Det kunne dælme være rart at have en platform for den kollektive intelligens her! Hjælp os med at zoome ind på, hvad den rette sociale/faglige platform for vores forening og ordning er, og hvordan vi kommer til at bruge den effektivt – så vi kan holde lidt årskonference hver eneste dag!

Dorrit Hansen

Her er din bestyrelse

Dorrit, Marianne, Tim, Allan, Tomas, Arne, Jeppe, Rikke og Mads
.....se yderligere oplysninger om bestyrelsesmedlemmerne på side 2.

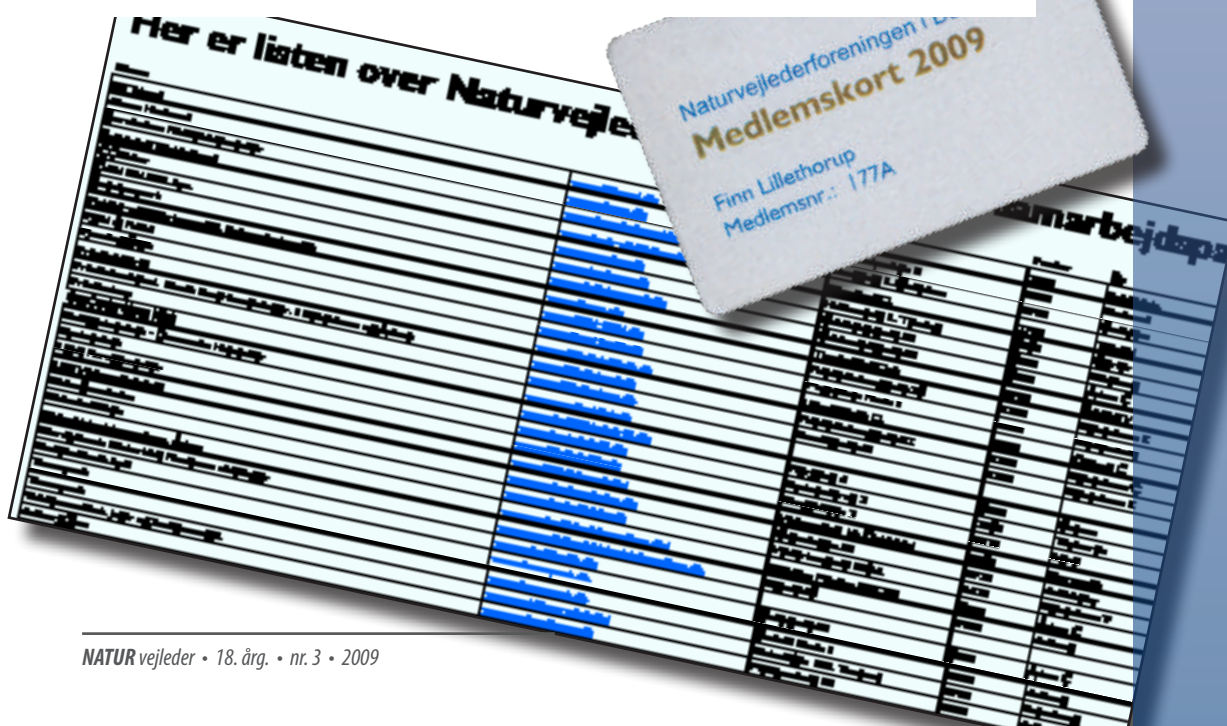
Nyt fra Bestyrelsen

Knæk finanskrisen

Brug dit medlemskort - det giver rabat

Se mere om rabatterne på foreningens hjemmeside: www.natur-vejleder.dk

Nyt fra Bestyrelsen

"Klimapark 2469"

Det er fantastisk at stå ved isfanens fod og finde ting, der har ligget i dybfrost i 1500 år

Nordisk – Baltisk seminar i Norge

Den 2. – 4. september 2009 stod Norge for det 1. Nordiske-Baltiske seminar i regi af det nordiske-baltiske forum for naturvejledning, som Naturvejlederforeningen var med til at stifte i 2008. Seminaret blev afholdt Jotunheimen Nationalpark, og der var 50 deltagere fra Norge, Finland, Island og Danmark. Fra Danmark deltog udover undertegnede Dorrit fra Raadvad/Rude skov, Rikke fra Tårnby, Søren Kiel fra Thy samt Jan og Sari fra Hald. De baltiske lande havde med stor beklagelse meldt afbud – de havde ikke råd til at deltage.

Formålet med seminaret var dobbelt: **Norge ville gerne præsentere og drøfte deres naturvejledning med kolleger fra udlandet, og der skulle udveksles erfaringer landene imellem.**

Finland bebudede at de vil holde det næste Nordiske-Baltiske naturvejlederseminar.

Naturvejledning i Norge

Norge er efter mange tilløb ved for alvor at komme gang med naturvejledning. For 2 år siden ansatte "Statens Naturopsyn", der har ansvaret for nationalparkerne, de første 5 heltidsnaturvejledere, og i sommeren 2009 er der gennemført et forsøg med 7 naturvejledere i 3 måneder i Jotunheimen Nationalpark.

Naturvejlederforeningen har i de senere år haft megen kontakt med Norge om hvordan de kom i gang med naturvejledning, og det var dejligt at se hvor

langt de kommet. De 5 fastansatte naturvejledere har formidling af **vildren** som hovedarbejdsopgave.

Og det gør de godt – de kommer i deres formidling af rensdyr hele skalaen rundt og kommer ind på friluftsliv, hensyn til naturen, bæredygtig udvikling og klimaformidling. Renen kom til Norge i hælene på de store gletsjere for 12-15.000 år siden – og der er stadig masser af både vildren og tamren. Naturvejlederne har delt ren-tiden op *buetiden*, hvor ren blev jagtet med bue, *geværtiden* fra ca. 1750 og til nu – og så *nutiden*, hvor der er stordrift af tamrener. Og der er – efter dansk mønster – udviklet spændende aktivitetsforløb for skoleklasser.

De 7 naturvejledere, der har arbejdet i Jotunheimen Nationalpark i sommeren 2009, blev efter et intensivt 10-dages naturvejlederkursus delt op i grupper og haft hver sit geografiske område. Nogle har arbejdet i et område med rigtig mange turister – andre i meget øde områder. Og for første gang fik de forbavsende nordmænd chancen for at møde og tale med en naturvejleder. Mødet blev en succes, kunne de turistfolk og fjeldhytteværter, der deltog i seminaret berette. De 7 naturvejledere (6 nordmænd og en dansker) var valgt blandt godt 90 ansøgere. De var 30-35 år, veluddannede og entusiastiske. Det var en fornøjelse at møde dem – Naturvejlederforeningen ønsker Norge held og lykke med at få etableret ben permanent Naturvejlederordning.

Klimapark 2469

Norge har lavet verdens første klimapark i hjertet af Jotunheimen Nationalpark og lige ved siden af Galhøpiggen, Norges højeste fjeld på 2469 m. Her formidler de klimaændringer, og det var naturligvis en vigtig del af seminaret at diskutere dette.

En isfane af permanent is på siden af Galhøpiggen er under afsmeltning – i de sidste 30 år har isfanen trukket sig 40 m tilbage. I 2006 gjorde lokalbefolkningen arkæologerne opmærksomme på, at når isen smeltede, lå der spændende

Årskonferencen 2010

“Udveksling gi’r Udvikling”

er temaet for naturvejlederkonferencen 2010 på Sletten ved Silkeborg/Ry, den 21.-23. april.

Den svenske naturskoleforening har valgt at slå pjalterne sammen med os til én stor gensidig inspirations-konference, så temaet er superaktuelt. Så kridt skoene – nu skal vi dæleme vise de svenskere!

Helt centralt i årskonferencen bliver en stor udvekslingsmesse med et stort udbud af de bedste idéer fra både danske og svenske naturskoler.

Så læg hovedet i blød og byd ind med dine bedste tricks og fiduser, lokale dyr, gør-det-selv-værksteder, smagsprøver eller hvad du går og brænder for.

Du er selvfølgelig velkommen til at slå dig sammen med andre fra dit netværk. Svenskerne har allerede meldt ind med en lang række workshops.

ER DU MED ??

Meld dig hurtigst muligt under den danske fane hos Kristian Herget på krihe@syddjurs.dk med indholdet af din udvekslingsstand.

*Mange hilsner
Det østjyske netværk*

ting blandt de store sten der blev frilagte. Det var et sandt skattekammer for arkæologerne – i tusindvis af ting har ligget i dybfrost under isen i rigtig mange år. Der er fundet en 3400 år gammel sko af rensdyrskind. Men hovedparten af fundene er fra perioden 400 -1100 år e. Kr. Og fundene viser, at her blev der virkelig drevet jagt på vildren i den periode. Renerne blev drevet ind mod Galhøpiggen, hvor jægerne lå skjult med deres buer i kunstige skjul, bygget af sten.

Museer, forskningsinstitutioner samt nationale og lokale myndigheder har i fællesskab udnævnt området til verdens første klimapark og kaldt den ”Klimapark 2469” efter højden på Galhøpiggen.

De har søgt og fået EU-midler til at udvikle aktiviteter til skoleklasser og hele sommeren har en af de 7 naturvejledere arbejdet i Klimaparken.

Det var fascinerende at stå der ved iskanten, se rensdyrjægerens skjul dukke frem af isen og selv stikke hånden ned mellem stene og lede efter ting, der har ligget i dybfrost i 1500 år. Nu får klimamændringerne dem til at dukke frem – og der var flere, der fandt noget.

Det er super-naturvejledning om klimamændringer, som nordmændene laver. I mine øjne er det bedre og mere illustrativt end at tage alverdens statsledere til Isfjorden i Grønland.

Udveksling af erfaring

Vi havde en meget hyggelig formiddag med udveksling af erfaringer. Finnerne valgte at fortælle om deres arbejde både med naturvejledning og foldere i nationalparker. Island demonstrerede hvordan de nu laver naturvejledning for børn i nationalparker. Fra dansk side demonstrerede Dorrit kulstoffets kredsløb på en meget aktiv og illustrativ måde. Og Rikke demonstrerede meget medrivende samspillet mellem menneske og natur med udgangspunkt i stenaldermennesket.

Der var et rigtig godt seminar.

Arne Bondo-Andersen

En spændende ny profil i efteruddannelsen er på vej

Omkring ¾ million danskere deltager hvert år i et naturvejlederarrangement, og siden ordningens start 1987 er naturvejledere blevet et kendt begreb og deres tilbud et værdsat supplement til skolernes undervisning eller et spændende tilbud med oplevelser og viden for alle borgere. Det forpligter! Samfundet udvikler sig og behovet for naturvejledernes tilbud ændres i takt hermed. Natur, miljø og kulturmiljø har længe været kerneområder, men i dag er også sundhed, lærerkurser og borgerinddragelse et væsentligt aspekt af mange naturvejlederes arbejdsopgaver. En ny efteruddannelse skal opbygges. Fællessekretariatet ønsker mere fokus på den uddannelse for at sikre kompetence indenfor nye arbejdsområder. Tillige ønskes en klar sammenhæng mellem basis- og efteruddannelse for naturvejledere. Basisuddannelsen er gennem alle årene udviklet løbende og fungerer godt. En målrettet indsats for efteruddannelsen er den store udfordring i de næste 3 år, hvor et projektarbejde er startet, blandt andet efter ønske fra naturvejlederne og Naturvejlederforeningen.

Arbejdet opdeles i faser

Efteruddannelse skal tænkes ind i alt, hvad Naturvejledningsordningen arbejder med, uanset om det er nye temaprojekter, netværksorganisering og tilrettelæggelse af arrangementer. Og der skal tilvejebringes de rette værktøjer, så alle naturvejledere føler sig godt klædt på, til at inddrage nye typer opgaver som en naturlig del af arbejdet.

Fase 1 af efteruddannelsesprojektet er på nuværende tidspunkt sat i søen. Et antal temaer og indsatsområder er programsat i form af kortvarige møder og kurser med delvis faglige input fra udefra kommende eksperter. Der er fokus på netværksorganisering og -udvikling, hvor bl.a. tovholderfunktionen og central opfølgningsindsats skærpes. De lavthængende frugter skal plukkes først.

Et andet fokus er markedsføring og evaluering af naturvejlederens aktiviteter. I denne fase tages også nogle faglige temaer op til drøftelse – som bl.a. skal medvirke til at planlægge en mere dybdegående behandling i fase 2 i form af et længere varende kursus.

Fase 2 vil fokusere på temaer, som dels baseres på anbefalinger fra fase 1-erfaringer og dels afstemmes med de faglige indsatsområder fra basisuddannelsen. Kursusform, indhold og længde drøftes i efteruddannelsesudvalget inden offentliggørelse i foråret 2010.

Fase 3 skal medvirke til at cementere efteruddannelsen i Naturvejlederordningen. Der forventes udviklet et efteruddannelsesprogram i tæt sammenhæng med basisuddannelsen for naturvejledere.

Følg med i hvad der sker og mød op til møder og kurserne

Ansvar for efteruddannelsesprojektet ligger i Fællessekretariatet, mens indhold og form drøftes i det nye Efteruddannelsesudvalg, som er ved at blive nedsat og hvor bl.a. Naturvejlederforeningen og arbejdsgivere er repræsenteret. Alle oplæg og tiltag om efteruddannelsesområdet vil blive kommunikeret via www.naturvejleder.net, Fællessekretariatets Nyhedsbrev og NATURvejleder bladet.

Frans van het Erve

Naturvejlederordningens efteruddannelseskoordinator

Databasen for naturvejledere er i brug

Kig ind på naturvejleder.net og søg efter dig selv.

Alle naturvejledere er med og rigtig mange har efterhånden tastet sin profil ind. Jer, der ikke har nået det endnu, skal gøre det snarest, fordi vi om ikke så længe overgår til at bruge adresselisten herfra til udsendelse af nyhedsbreve mm.

Du kan søge efter naturvejledere

Nu kan man søge efter naturvejledere i henhold til det, som I har tastet ind. F.eks. efter dem som ved noget om svampe på Bornholm. Eller dem fra hold 7. Eller dem i det regionale netværk i Nordjylland osv.

Man kan være bruger på to måder:

1. Almindelig internetbruger
2. Naturvejledere, som er inde i systemet med brugernavn og adgangskode. Her kan du få flere oplysninger end almindelige brugere.

Du kan hente email adresser

Hvis du vil sende en mail til fx alle dem, der er med i friluftsnetværket, kan du nemt finde dem frem. Du går ind i systemet med dit brugernavn og adgangskode. Så laver du en søgning efter naturvejledere i dette netværk, og øverst klikker du på "Dan mail-link til valgte".

Indtast din årsberetning for 2008

Gå ind på "Indberet årsstatistik" og indtast dine tal fra 2008 og tryk på "Gem" nederst. Det er præcis samme skema som de tidligere år.

Er du ikke med endnu?

Hvis du ikke er med endnu, så er det nu! Du går ind på www.naturvejleder.net og i højre side under overskriften "Hvis du vil..." klikker du på den linie, hvor der står "til database, debatforum, årsberetning mv." Så kommer du til login siden, hvor du skriver dit brugernavn og din adgangskode. Dit brugernavn = din email adresse

Hvis du ikke kan huske din adgangskode, så klik på "Har du glemt din adgangskode".

Så kommer der en side, hvor du indtaster din email adresse og efter kort tid har du en ny adgangskode i din mailboks. Adgangskoden er svær. Derfor er det nemmest at kopiere den og indsætte den i login.

Der tilrettes løbende, så sig til hvis der er noget, der ikke virker

Hvis noget ikke virker som det skal, så send en mail. I det næste stykke til bliver systemet tilpasset, og blandt andet kommer der en funktion, hvor man kan se søgeresultaterne på et kort foruden på listen som nu. Men det er nu, I skal sige til, hvis noget ikke virker. Vi tester selv og laver lister over det der skal tilrettes, men flere ser mere. Send en mail til naturvejledning@sns.dk

Annegrete Munksgaard

Naturvejlederordningens database-ansvarlige

Ny medarbejder til naturvejledning i Skov- og Naturstyrelsen

Pernille Vesterlørke er biolog og arbejder med adgangsreglerne i naturbeskyttelsesloven og øvrige friluftslivsspørgsmål. Hun har været med på sidelinjen i Annegretes arbejde med naturvejlederordningen de sidste par år og skal nu til at have sine egne opgaver i Fællessekretariatet. Pernille er ikke naturvejlederuddannet og har en fortid i Fyns Amt med miljøvurdering (VVM) og vådområdeprojekter (VMPII). Hun bor i et nystartet bofællesskab i Albertslund.

Ny medarbejder til naturvejledning i Friluftsrådet

Jørgen Thorsø Pedersen er nyansat i Friluftsrådet. Han skal arbejde som naturvejleder-koordinator halvdelen af tiden og som tipskonsulent i den anden halvdel. Jørgen er 42 år og kommer fra en stilling som projektkoordinator i Teknisk Landsforbund.

Lokalredaktører

Tommy Jensen
Lindholm Høje Museet
tj-kultur@aalborg.dk

Arne Bondo-Andersen
Freelance Sønderjylland
arne1864@bbsyd.dk

Allan Gudio Nielsen
DOF/Fugleværnsfonden
allan.nielsen@dof.dk

Ulrik Geldermann Lützen
Kystcentret Thyborøn
ulrik@kystcentret.dk

Jesper Vagn Christensen
SNS Fyn
jvc@sns.dk

Helen Holm
Næsbycentret
helenholm@post.tele.dk

Preben Bach
AQUA Ferskvands Akvarium
pb@fvc.dk

Nyt om navne og arbejdspladser

Sundhedsnaturvejleder på Skovbo Naturskole

Pr. 1. januar 2009 har Skovbo Naturskole fået en sundhedsnaturvejleder. Tanya Wünsche er som så mange af os projektansat i en 3-årig stilling, og skal forsøge at skabe øget fokus på befolkningens sundhed gennem naturvejledning og friluftaktiviteter.

Tanya Wünsche er uddannet folkeskolelærer og specialpædagog og har sidenhen taget en mastergrad i friluftsliv ved Høgskolen i Telemark i Norge. Hun går på naturvejlederuddannelsens hold 22 der startede i foråret. Formålet med ansættelsen som sundhedsnaturvejleder er, at Tanya skal ud-

tænke, igangsætte og følge op på længe-revarende projekter der henvender sig til målgrupperne inaktive ældre, overvægtige børn og unge samt inaktive etniske familier. Disse målgrupper er ofte overset i samfundet, og bliver derfor i høj grad nogle der havner i en risikogruppe for at udvikle fx livsstilssygdomme. Tanya glæder sig over at være ansat som sundhedsnaturvejleder, og ser frem til en spændende og udviklende årrække på Skovbo Naturskole.

(AN)

Indvielse af Grevemosehus i Rude Skov

Efter næsten 3 års ideudvikling, 2 års fondsraising og 1 års renovering er tiden nu endelig nået til at slå dørene op til Rude Skovs nye formidlingssted: Grevemosehus - et levende skovløberhus anno 1900! Det sker officielt tirsdag d. 8. sept. kl. 13-15, hvor miljøminister Troels Lund Poulsen kommer og indvier huset sammen med Rudersdal Borgmester (og KL-formand) Erik Fabrin og Frederiksbergs viceborgmester Margit Ørsted.

Grevemosehus er et 100 år gammelt – men fint – lille skovarbejderhus beliggende i den nordvestlige ende af Rude Skov. Huset ejes af Skov- og Naturstyrelsen Øresund, og har indtil for få år siden fungeret som skovarbejderbolig. For 3 år siden opstod der på Rude Skov Naturskole en idé om at sætte huset tilbage til omkring år 1900 og bruge det til undervisningsforløb og aktiviteter – som et supplement til naturskolens øvrige tilbud. Idéen blev til virkelighed bl.a. ved at danne et Lokalt Grønt Partnerskab bestående af i alt 7 partnere: Rude Skov Naturskole, Rudersdal Kommune, Frederiksberg Kommune, SNS Øresund, Frilandsmuseet, Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum og en lokal støtforening Grevemosehus' Venner.

Udover at skulle fungere som formidlingssted for børnehaver og skoleklasser i hverdagene, er det planen at huset skal være åbent for offentligheden i udvalgte weekender og feriedage.

Visionen med Grevemosehus har hele

tiden været at skabe en ny og anderledes ramme for formidling af natur- og kulturhistoriske oplevelser. Et væsentligt omdrejningspunkt for undervisningsforløb og andre aktiviteter i huset bliver menneskets brug af den nære naturs ressourcer (skovens træer og planter, køkkenhavens råvarer "fra jord til bord" mv.)

Den historiske indretning af Grevemosehus er et væsentligt virkemiddel i for søget på at skabe en særlig stemning. At træde ind af havelågen til Grevemosehus skulle gerne være som at træde ind i en anden verden, hvor kreativiteten og fantasien styrkes, og hvor leg og læring går hånd i hånd, så besøget giver nogle uforglemmelige oplevelser med den nære natur og dens mange ressourcer.

Det bliver spændende at se hvordan børnene - og de voksne - tager imod det gamle skovarbejderhus i Rude Skov!

*Anne Mette Abildtrup Hansen
Projektkoordinator for Grevemosehus
Naturskolerne i Rude Skov og Raadvad*

DN børn og unge

Jeg er ansat i Danmarks Naturfredningsforening børn og unge, der er en funktion der indeholder skoletjeneste, fx www.vandtjek.dk og projekter og aktiviteter der er rettet med børn, unge og deres familier. Projektet jeg løber med hedder En naturoplevelse om dagen, som skal sætte fokus på at få børn og deres familier ud i naturen. Der skal produceres 500 naturoplevelser der kan printes og give direkte inspiration til den almindelige børnefamilie, fx hvad kan man gøre i en regnvåd og blæsende bøgeskov en lørdag eftermiddag i november en time eller to. Grønne børn giver grønne voksne siger forskningen og En naturoplevelse om dagen skal hjælpe flere børn til at få gode og direkte oplevelser naturen. Projektet er inspireret af Richard Louvs bog Last child in the woods, hvor der bliver sat fokus på nutidens børns manglende naturoplevelser, baggrunden herfor og konsekvenserne på kort og lang sigt. En række naturvejledere skal producere de gode naturoplevelsesark til print & go. Dog bliver der indimellem tid til at lave noget gummistøvlenaturvejledning i DN regi.

Thomas Neumann, Danmarks Naturfredningsforening

(AN)

Lavenergibyggeri i Natursamarbejdet.

Efter 19 år i tre udrangerede godsvogne bygger Natursamarbejdet nu nyt hus til de 30 brugerinstitutioner, som dermed får opholdsrum med finsk massovn, toiletter, gårdbutik, hønsehus, redskabsrum, værksted, lager og garage, samt 1. sal med personalerum mm. i alt 160 m². Der er tale om en "økologisk" træbygning i lavenergiklasse 1 med et samlet budget på 4,7 mill.

Projekterne er finansieret af Familiestyrelsen (nu Sikringsstyrelsen), Grønne partnerskaber (Skov- og Naturstyrelsen), Friluftsrådet og Børn og Unge – Århus kommune.

Du kan se billeder af byggeriet på: www.natursamarbejdet.dk/kvali/album/

Carsten Drasbæk

Infohuset er brændt

Infohuset i Østerådal blev sidst i juli sat i brand af ukendte gerningsmænd, og store værdier gik tabt. Infohuset ligger i et af Aalborg Kommunes mest populære bynære naturområder. Med udgangspunkt herfra servicerer naturvejleder Ole Sørensen, Park og Natur området mange forskellige brugergrupper og huset bliver flittigt brugt til naturvejledningsarrangementer. Huset rummer en stor samling af udstoppede fugle og dyr samt andet formidlingsmateriale, men desværre blev disse flammernes bytte. Det kan ærgre Ole Sørensen at især samlingen nu er gået tabt, da flere af eksemplarerne i dag er fredet og derfor ikke til at skaffe igen. Desuden er der mistet en del digitalt formidlingsmateriale, som vil kræve mange mandetimer at genskabe. For Ole Sørensen og vel også for andre naturvejledere virker sådant hærværk meningsløs. Fra Park og Naturs side arbejdes der nu på en genopbygningsplan.

(TJ)

Ny naturvejleder på Klostermølle.

Torben Jørgensen har tiltrådt stillingen som naturvejleder for Natur og Ungdom på Klostermølle.

Torben er fra Silkeborg og har en solid bagage med sig, idet han i mange år har undervist i natur og friluftsliv på Silkeborg Højskole.

Desuden har han i tidernes løb været aktivt engageret indenfor natur og miljø med bestyrelsesposter i adskillige foreninger, bl.a. DNF, DOF og Friluftsrådet. Vi siger velkommen til Torben i den østjyske naturvejlederkreds.

Nyt fra netværkene

Møgdyr

Mandag d. 27. april havde det fynske netværk besøg af Morten D.D. Hansen fra Naturhistorisk Museum, Molslaboratoriet. Morten har i 2008 udgivet hæftet "Skarnbasser og andre møgdyr" i serien Natur og Museum.

Efter en kort introduktion på Trente Mølle så vi på fåremøg, gedeskidt, kokasser og hestepærer på udvalgte Syd-fynske lokaliteter. Det var lærerigt! Møgdyrene i Danmark er trængt på grund af ormekure og ændret græsningspraksis. Møgdyrene er serdeles velegnede formidlingsobjekter. Morten D.D. kan det der med at formidle!

(JVC)

Sensommerhilsen fra "Småfolks netværket"

Efter en dejlig sommer, er der så småt ved at komme liv i "Småfolks netværket" igen. Vi ser frem til et aktivt efterår på små-børns fronten, med mange spændende tiltag i støbeskeen. Netværket ligger ud med at deltage i et Grønne Spirer kursus for vuggestuepædagoger. Her vil Mette Gabrielsen, Anne Richard, Lykke Hjort Mikkelsen, Rikke Laustsen og Jacob Jensen byde ind med ideer til relevante naturaktiviteter og

Lasse Edlev vil afslutte dagen med et oplæg om at sanse, tumle, tale og lære. I efteråret inviterer netværket alle interesserede naturvejleder til at deltage i følgende kurser;

"Naturtumbult" kurset bliver afholdt på Naturcenter Vestamager d. 30. september. Kurset handler om sanser, motorik og legeaktiviteter i forhold til "smårolinger" i alderen 0-3 år. Underviseren er en dygtig ergoterapeut med mange års erfaring på småbørnsområdet – se mere på Naturvejlederforeningens hjemmeside.

"Eventyret i naturen" er et fortælle-kursus med naturen som inspirationskilde, målrettet mod de 0-6 årige børn. Kurset foregår over to dage; d. 13. og 20. november, på Naturcenter Vestamager. Underviseren er vores egen dygtige historiefortæller og naturvejleder Dorte Abrahamsen – læs mere på Naturvejlederforeningens hjemmeside. Der er to ledige pladser på kurset, så det er med at være hurtig på tasterne, hvis du vil med!

"Småfolks netværket" tager gerne i mod nye folk, så skulle du få lyst til at være en del af vores netværk, kan du sende en mail til Ida på ikr@friluftsradet.dk. Vi mødes løbende til idé- og erfaringsudveksling, kurser m.m.

På vegne af netværket

Rikke Laustsen, Tårnby Naturskole

**Landet
rundt**
Indberetninger fra
lokalredaktører

Lidt af hvert

Københavns Kommune bidrager på mange måder med aktiviteter optil og under Klima konferencen i København i december.

Et af de næste stor projekter der kommer til at finde sted, er vores bud på formidling af klima til de helt små, nemlig et Klimacirkus.

"Cirkus i vilden sky" er en blanding af naturvejledning, cirkus og børneteater der tilsammen gerne skulle ende op med en helt ny måde at formidle natur, miljø og klima på.

Klimacirkus henvender sig henholdsvis til de Københavnske daginstitutioner og dels til de Københavnske børnefamilier samt andre børnefamilier der er i København i starten af efterårsferien, målgruppen er børn i alderen 3 til 8 år.

Rammerne for "Cirkus i vilden sky" er et stort cirkustelt placeret på cirkuspladsen ved Trianglen på Østerbro i København, hvor der kommer til at være forestillinger fra midten af uge 41 og frem til midten af uge 42. Forestillingerne er gratis og skulle der side en kollega eller to der gerne vil i cirkus, med eller uden familie er man meget velkommen til at sende en mail til undertegnet, også hvis man bare vil høre mere.

Naturvejleder Frank Olesen, froles@buf.kk.dk

(AN)

Grænseløs Naturvejledning"

„Akademie für Natur und Umwelt des Lande Schleswig-Holsten“ og „Naturvejlederforeningen i Danmark“ inviterer i fællesskab til seminaret "Naturführer ohne Grenzen - Grænseløs Naturvejledning" den 5. -6 marts 2010.

Målgruppen for seminaret er naturvejledere i Syd- og Sønderjylland og Slesvig - Holsten. Formålet med dette 1. seminar er at udveksle erfaringer mellem naturvejledere på begge sider af grænsen og prøve at kortlægge hvor der er basis for et konkret naturvejleder- samarbejde over grænsen.

Seminaret finder sted på Esbjerg Kommunes naturcenter Myrthuegård, Myrthuevej 39, 6710 Esbjerg.

Der overnattes i hytter på Myrthuegård, og prisen for seminaret er 50 Euro eller 380 danske kroner.

Programmet vil blive lagt på Naturvejlederforeningens hjemmeside og sendt til naturvejledere i Syd- og Sønderjylland. Yderligere oplysninger fås ved henvendelse til Arne Bondo-Andersen, arne1864@bbsyd.dk, tlf.74671164.

(ABA)

Hvordan finder man flagermuskolonier i træer?

Hvad gør man når flagermusen er fredet og gamle træer fældes i et væk! Pengene er knappe og nattesøvn er et privilegium vi alle efterstræber. Men så igen, man sover jo heller ikke så godt om natten hvis man indirekte er vidne til at kolonier med flagermus bliver ødelagt!

Opskriften er som følgende: Brug juli til eftersøgningen. Hyr et egnet konsulentfirma samt en flagermuskyndig. Få 100 % 's opbakning fra Hans Baagøe Zoologisk Museum og Danmarks Naturfredningsforening. Dernæst låner man samtlige flagermusdetektorer af naturvejlederne i ens netværk (jeg kom op på 18 ud over de 8 vi selv havde) og placerer dem strategiske smarte steder i byen (jeg brugte bl.a. Zoologisk Museum, Naturbutikken og biblioteker). Man ofrer lidt af sin sommerferie for at stå standby til de frivillige, og selvfølgelig tjekker man selv et par ruter. (Jeg har p.t. fået tjekket 52 ruter og har således fået dækket 80% af det ønskede område).

Det kan lade sig gøre at finde træerne, hvis man er mange nok!

Det er så svært at lokalisere kolonierne, at man ikke kan bide over for mange træer på en observationstur. Eksempelvis blev Fælledparken inddelt i 15 områder, der mindst er tjekket en aften og en nat. Der var 40 frivillige fra Danmarks Naturfredningsforening, ofrede sin nattesøvn til fordel for flagermusene.

Når der var bid

Ved hver mistanke om en koloni rykkede de ansatte, eller Hans Baagøe ud og eftertjekkede, samt fik artsbestemt flagermusene. Dette kvalitetstjek er nødvendigt for lodigheden af resultaterne.

Hvad så nu og vil du vide mere?

Træer med kolonier skal gennemgås med parkpersonalet, så de bliver kendte i hele forvaltningen. Strategi for fældning laves individuelt for hvert træ med flagermus. Rapport forventes færdig i løbet af efteråret! Vil du vide mere så kontakt Ayla: aylgre@tmf.kk.dk.

Ayla Nurkan Gretoft

Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning

(AN)

foto: John Frisenvænge

Sommerarrangementer

Krabbefangst og Rejehop

At sanse og opleve i vandkanten er skønt når man er et vuggestuebarn – det fik Tårnby Naturskole slået fast, da vi i uge 34 havde sat 100 vuggestuebørn stævne ved Amager Strandpark. Her blev der lagt særlig vægt på de sanselige og konkrete oplevelser, som dyrelivet ved stranden kan levere. De store krabber imponerede og skabet lidt gys. Men sjovt var det når de kunne fodres med fisk på en klemme og hales op af vandet! Rejehovet leverede store tang-klumper som blev gennemsoget for hoppende rejer og tanglopper, sprællende småfisk og kriblende små krabber – alle dyrene blev nærstuderet og mange dristede sig til at holde dyrene i hænderne. Naturskolens lokke-ænder blev også luftet og kom på dejlige svømmetur i vandet, mens der blev ”rappet” på livet løs! Jo vist, der blev oplevet og rykket grænser hos både børn og voksne i den uge ☺

Rikke Laustsen, Tårnby Naturskole

(AN)

Sol, sommer og festival i naturen!

Tårnby Naturskole summede af liv i juni, da naturskolen havde besøg af 550 vuggestue- og børnehavebørn og 120 pædagoger. 10 dygtige formidlere stod i tre dage klar til at give børn, såvel som pædagoger, et lille indblik i naturens forunderlige verden, gennem 10 vidt forskellige workshops, med hvert sit tema. Naturfestivalen blev en stor succes, solen skinde over Vestamager og glade børn og voksne prøvede kræfter med alt lige fra dyr i alle afskygninger, til mudderbad, vind og vejr, fra jord til bord og kunst i naturen. Naturfestivalen var tænkt som et ”vindue” til, hvad man kan bruge naturen til i det pædagogiske arbejde med børn og det virkede!

Efterfølgende har vi erfaret at flere institutioner har fået mod på, at prøve kræfter med aktiviteter i naturen på egen hånd og at mange børn ligefrem plager om at få lov til at komme på tur i naturen igen – en glædelig nyhed! En stor tak til alle de formidlere der deltog i Naturfestivalen og var med til at få programmet til at hænge sammen ☺

Rikke Laustsen, Tårnby Naturskole

(AN)

Snorkelture for børn.

Naturvejleder Torben Bürgel Nielsen på Strynø, har henover sommeren lavet snorkelture for børn og børnefamilier i det Sydfynske. Det har givet børnene gode oplevelser og indsigt i livet under vand, og de har fanget masser af krabber, hundestejler og rejer. Ellers arbejder han nu til dags mest hjemme ved computeren, som anvendes til fundraising for kunder rundt i landet (www.optimist.nu) .

(JVC)

Solstråler over Århus" – motion og natur

Befolkningens sundhed står højt på den politiske dagsorden, vi bliver federe, stressede og mere syge. Det er en stigende belastning for både den enkelte borger og for samfundet, både mht. livskvalitet og samfundsøkonomien. Heldigvis er antallet af motionerende danskere eksploderet de sidste par år, så tidspunktet for yderligere fokus og motiverende tiltag er helt rigtigt.

Naturhistorisk Museum i Århus har i samarbejde med Århus Kommune, Natur og Miljø, og med økonomisk støtte fra Friluftsrådet, lanceret et formidlingsprojekt, der med fokus på Århus' fantastiske bynære natur også sætter lidt fut i brugernes puls! Projektet har fået den suveræne titel "Solstråler over Århus".

Projektets hovedformål er gennem etablering af en række interessante ruteforløb

- at motivere befolkningen til at bevæge sig fra byens asfaltjungle ud i naturen – på cykel, i løb eller i gang
- at øge befolkningens interesse, kendskab og engagement i relation til den bynære naturs forvaltning
- at motivere til fysisk aktivitet gennem naturoplevelser og dermed forbedre borgernes almene sundhedstilstand

I løbet af 2009 og 2010 fokuseres der på 7 ruter, som på forskellig vis får byens borgere ud i den fantastiske natur, der omkranser Århus. Ruterne vil stråle ud fra Århus by som stråler fra solen. I forbindelse med åbningen af den enkelte rute, vil der på Naturhistorisk Museum også åbne en mini-udstilling om, hvad man kan opleve i naturen på den pågældende rute.

Kendskabet til ruterne udbredes bl.a. med en række guidede ture på ruterne. Turene foregår på cykel, i løbesko eller vandresko og med indlagte formidlingsstop. Stort set alle ruterne kan tages i løbesko, så her er chancen for at indtage andre terræner og kulisser for løbeturene end de sædvanlige ruter oplagt.

Endelig er der både skilte, rutebeskrivelser og hjemmeside knyttet til projektet.

De første ruter er åbnet, og ture er afviklet med stor interesse og tilslutning, fx med over 170 deltagere på de første 3 cykelture. Inden længe står den på naturvejledning i løbesko – og så bliver det rigtig spændende!

Man kan læse meget mere om projektet, ruterne og turene på www.solstråler.dk

Vandekspedition i Limfjorden

Perfekt vejr lokkede mange både til Limfjorden til naturarrangement med Naturekspeditionen. Tirsdag d. 30. juni var 36 deltagere på vandekspedition i Limfjorden ved Rønbjerg. Waders i alle størrelser kom i brug, da deltagerne sprang i vandet på jagt efter dyreliv. Fangsten denne dag bød på både han- og hunkrabber, tangnål, tanglopper, hundestejler og ikke mindst masser af store flotte rejer. Rejerne blev kogt på et kokekøkken på stranden, så deltagerne med stor fornøjelse kunne smage på fangsten.

Hængekøjer og pandekageende-vendecertifikat.

Onsdag d. 1. juni deltog 35 deltagere i naturudfordring for hele familien i Jenle Plantage. Arrangementet havde Vesthimmerlands naturvejleder Karin Winther planlagt i samarbejde med Skov- og naturstyrelsens naturvejleder Lars Wachmann, der begge var meget tilfredse med, at alle pladser eller hængekøje blev udfyldt og arrangementet dermed kunne meldes "udsolgt".

Der var udfordringer og ikke mindst sjove oplevelser på tværs af alle generationer. Den medbragte aftensmad skulle tilberedes over bål, hvorefter hængekøjerne "endelig" skulle op at hænge. Det var helt klart dem, der var det helt store trækplaster, og stor var overraskelsen, da alle fik uddelt en lille pose med både køje, tov og diverse beslag, for derefter selv at skulle i skoven, for at finde de to bedste hængekøjetræer. Herefter skulle der fremstilles pandekageendevender med efterfølgende uddeling af certifikat.

Inden natten skulle tilbringes under svajende træer og blinkende stjerner skulle deltagerne på nattevandring på jagt efter dyr i skoven. Fuglene stod for morgenvækningen og morgenmadsbuffetten blev fremstillet over bål. Mætte og trøtte, men fyldt med gode oplevelser tog alle hjem efter en nat i skoven.

"Den østlige Limfjord - På sporet af vikingetiden"

Limfjorden har altid spillet en væsentlig rolle i hvor man gennem tider har bosat sig og med udgangspunkt i vikingetiden tager vi på en spændende natur- og kultur rundt om den østlige Limfjord, hvor vi besøger markante oldtidsminder og interessante lokaliteter.

På Lindholm Høje slog naturvejleder Tommy Jensen takten an til en vikingefærd. Fra toppen af Lindholm Høje er der et storslået udsyn ud over det gamle naturlige overgangssted, og med brug af fantasien og en spændende beretning fik man et indtryk af bebyggelsesforholdene og landskabet tilbage i vikingetid.

Herefter forlod vi Lindholm Høje, krydsede det gamle overgangsted og fulgte Limfjorden til den tidligere handelsplads Sebbesund, hvor vi ankerede op. Vi besteg Skt. Nikolajs bjerg, hvorfra der er udsigt til både Nibe og Halkær breddinger. Sebbesund var i vikingetid en vigtig handelsplads, hvor skibe fra især Norge ankom for at handle med de lokale. Store udgravninger har påvist denne aktivitet. Det er også her, at man finder den tidlige kristendom i Limfjordsegnen.

Ruten fortsatte videre mod vest og over Aggersundbroen. Lidt vest fra broen kan man se det gamle vadested inden det smalle Limfjordsløb går over i Løgstør Bredning: Tilbage i vikingetid var stedet her et vigtigt overgangssted. På nordsiden af fjorden finder vi Danmarks største ringborg Aggersborg, som vi besøgte. Her berettes om Harald Blåtands store bygningsværker og sejlmulighederne nordud. Vi indtog frokosten i det fri og herefter var der mulighed for at besøge den lille udstillingsbygning, hvorefter vi vendte bussen og kørte mod øst.

Ved fuglereservatet Ulvedybet kom vi virkelig tæt på fjorden og kunne fornemme de store vider. Vi vandrede op på Gjøl Bjerg, hvorfra det er et fint indblik i hvordan mennesker har forandret fjorden ved store landindvindinger.

Her berettes også om Limfjordens geologiske udvikling, inden vi atter vendte tilbage til Lindholm Høje Museet.

(TJ)

Brunst, Brøl og Bordeaux i Lille Vildmose

Dagene bliver kortere, natterne er kolde og klare og fra vildmosens skove høres dybe brøl - der er brunst hos krondyrne i Lille Vildmose.

Hjortenes dybe brøl kan høres overalt i mosen, men de bedste oplevelser fås fra udsigtstårne, der er placeret ved åbne områder, som hjortene traditionelt udvælger som brunstpladser. Tårnene er konstrueret som hytter med tag og gode tilgangsmuligheder. I tårnene er der opsat kikkerter og formidlingsplancher, så besøgende kan få de bedste oplevelser. Den største aktivitet opleves ved solnedgang i perioden medio september til medio oktober på aftener med kold og klart vejr.

Lille Vildmosecentrets naturvejleder Jakob Konnerup arrangerer i brunstperioden guidede ture, hvor deltagerne oplever brunsten på tættest hold. I udkigstårnet serveres smagsprøver på Vildmosespegepølse og røget krondyrkølle. Lækkerier skylles ned med et enkelt glas Bordeaux, alt imens man nyder synet og lyden af dyrene på brunstpladsen. Efterfølgende besøges Lille Vildmosecentret, hvor der vises film i centrets biograf. Aftenen afsluttes med rundvisning og oplæg i centrets udstilling samt mulighed for at prøve den spændende ørnesimulator.

En god naturoplevelse...

Søg penge fra tipsmidlerne

Har du en god idé, som kan gi' dig og andre oplevelser i det fri?

Så har Friluftsrådet måske pengene! Og det er let at søge.

Du kan få et ansøgningsskema tilsendt fra Friluftsrådet eller hente det på vores hjemmeside **www.friluftsradet.dk** under "Tips/Lotto". Her kan du også læse meget mere om mulighederne og finde inspiration.

Du er velkommen til at ringe, hvis du vil have mere at vide.

Ansøgningsfrist tre gange om året:
1. november, 1. marts og 1. juli.

Friluftsrådet
Scandiagade 13
2450 København SV
tips@friluftsradet.dk
tlf. 3379 0079

Tips- og lottomidler til friluftslivet administreres af Friluftsrådet

Vi støtter bl.a.:

Telt, shelter, vikingeskib, havkajak, fiskeplatform, ladcykel, bålplads, informationsfolder, bålhus, frugttræer, udsigtsplatform, skolebigård, fuglekasser, feltnaturformidlingsudstyr, snittekasser, fugletårn, naturvejleder, naturpark, vikingehus, båludstyr, vandkikkert, plancher, informationstavler, flydebro, snittebænke, undervisningsmateriale, affaldskampagne, guidebog, formidlingshus, handicaprampe, bro, håndbog, konference, forskning, båd, naturskole, trampesti, idéudvikling, naturbøger og meget andet.

www.naturbutikken.dk

Når du handler i Naturbutikken, kan du som naturvejleder opnå fordelagtige rabatter.

Kikkerter:
10 - 15 % dog ikke på high-end kikkerter.

Stativer: 10 % Bøger: 10 %

Tøj, rygsække og fodtøj: 20 %

Fuglekasser og foderhuse: 10 %

Se vores store udvalg på www.naturbutikken.dk

Ring eller e-mail om tilbud.

Naturbutikken
Vesterbrogade 138
1620 København V.
tlf. 33283838 naturbutikken@dof.dk Dansk Ornitologisk Forening

Gundlach
Biologi · Natur/Teknik

HAR DU FÅET VORES NYE hovedkatalog?

Kataloget indeholder mange spændende nyheder til undervisning i biologi, bioteknologi og natur/teknik.

Har du ikke modtaget kataloget, eller har du brug for et mere, er du meget velkommen til at rekvirere et.

Varerne kan også ses og bestilles på vores hjemmeside med webshop.

Ring til os eller klik ind på siden og bestil et brugerlogin, hvis du ikke allerede har et.

Gundlach A/S
Silkeborgvej 765 · 8220 Brabrand
Tlf. 8694 1388
Fax. 8694 2486
gundlach@gundlach.eu
www.gundlach.eu

VANDLØBSBAKKE

Til biologisk bestemmelse af vandløbskvalitet.

Kvaliteten vurderes ved at indsamle så mange forskellige dyr fra vandløbet som muligt.

De indsamlede dyr lægges i rummene ud for de tilsvarende tegninger.

Forureningsgraden aflæses ved at se, hvor mange af rummene der er dyr i, og derefter sammenligne med skalaen over forureningsgraden.

På låget findes grundig vejledning og metodebeskrivelse om indsamling af dyr.

30 1412 Vandløbsbakke
Pris pr. stk. kr. 365,00
Sæt med 6 stk. kr. 1.975,00
Forsendelse: kr. 60,-
Priserne er opgivet ekskl. moms.

Scandidact

www.scandidact.dk
Tlf.: 49 13 93 33 • Fax: 49 13 83 85
E-mail: admin@scandidact.dk

